

Департамент освіти і науки Полтавської обласної державної адміністрації
Відділ освіти, молоді та спорту виконавчого комітету Піщанської сільської ради
Полтавська академія неперервної освіти ім. М.В. Остроградського
Піщанська гімназія Піщанської сільської ради

**ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ
ВІДНОВНИХ СТОСУНКИ У КОНФЛІКТІ ПРАКТИК У
ЗАКЛАДІ ОСВІТИ
ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ**

Автор-упорядник: Л.М. Чикун

с. Піщане 2022

Схвалено: педагогічною радою Піщанської гімназії Піщанської сільської ради (протокол № 2 від 08.02.2022).

Схвалено: науково-методичною радою Полтавської академії неперервної освіти ім. М.В. Остроградського (протокол № 2 від 28.03.2022).

Чикун Л. М. Психологічне забезпечення впровадження відновних практик у закладі освіти: збірник матеріалів. Піщане. 2022. 85 с.

Рецензент: Муліка К.М., завідувач навчально-методичного кабінету психологічної служби ПАНУ.

Збірник матеріалів узагальнює досвід діяльності практичного психолога закладу загальної середньої освіти з формування навичок розв'язувати конфлікти та відновлювати при цьому стосунки, ставлення з опонентом, що сприяє зміцненню психічного здоров'я та соціалізації учасників освітнього процесу. Значна увага у збірнику приділяється особливостям упровадження медіації у закладах освіти. На основі теоретичного та практичного аналізу шляхів упровадження відновних стосунки у конфлікті практик, описана технологія навчання школярів та вчителів конструктивно розв'язувати конфлікти.

Додатки містять методичні розробки тренінгу, годин спілкування, матеріали, які допоможуть використовувати такі практики та створити шкільну службу порозуміння в освітніх закладах.

Застосування запропонованих технік, методичного інструментарію на практиці дозволить ефективно запобігти проявам насильства в шкільному середовищі.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ВПРОВАДЖЕННЯ ВІДНОВНИХ ПРАКТИК У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ	6
1.1. Історія розвитку шкільної медіації в Україні	6
1.2. Шкільна служба порозуміння. Особливості шкільної медіації	10
1.3. Проект «Відновні практики в школі». Створення шкільної служби порозуміння (ШСП) у Піщанській гімназії	16
Висновки до розділу 1	17
РОЗДІЛ 2. З ДОСВІДУ ОРГАНІЗАЦІЇ ШКІЛЬНОЇ СЛУЖБИ ПОРОЗУМІННЯ ПІЩАНСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ	18
2.1. Досвід впровадження та розвиток ШСП у Піщанській гімназії	18
2.2. Використання відновних практик з учнями початкових класів та молодшими підлітками	21
2.3. Медіація в умовах інклюзивної освіти	24
2.4. Практична діяльність шкільної служби порозуміння «Промінь надії» Піщанської гімназії	25
2.5. Поширення досвіду застосування відновних практик	30
Висновки до розділу 2	32
ВИСНОВКИ	33
Література	34
Додатки	36

ВСТУП

Заклад освіти (як один із агентів первинної соціалізації) відіграє надзвичайно важливу роль у становленні й розвитку особистості, закладаючи в співпраці з родиною систему ціннісних координат, яку сучасна дитина надалі буде розвивати у своєму дорослому житті. Саме тому Закон України «Про освіту» визначає, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству. Зрозуміло, що необхідною умовою для досягнення такої мети є створення безпечного та комфортного освітнього середовища, що підтримує особистість здобувача освіти, вчасно реагує на її потреби та з повагою ставиться до її індивідуальних особливостей [15].

Найважливішим завданням виховної діяльності освітніх організацій в сучасних умовах є формування у учнів навичок конструктивного вирішення виникаючих конфліктів, заснованих на гуманістичних цінностях людського життя і сім'ї, повазі особистості та інтересів іншої людини, взаєморозумінні і співпраці для досягнення спільних результатів.

Безумовно, процесу налагодження цивілізованих міжособистісних комунікацій сприяють відновлювальні технології, в ході яких різноманітні відносини і вчинки дітей, їх батьків і вчителів за підтримки фахівців стають предметом конструктивного обговорення з боку самих підлітків.

Вивчення вітчизняного і зарубіжного досвіду з розробки та застосування методик профілактики і подолання конфліктів, формування толерантного ставлення до дітей, які опинились у складних життєвих ситуаціях, спонукає освітян до впровадження моделі «Відновні практики в школі. Шкільна служба порозуміння», яка сформувалася як особливий підхід та практичний інструмент для створення психологічно безпечного середовища в закладах освіти України, забезпечує включення усіх учасників освітнього процесу в розбудову системи конструктивної комунікації та взаємодії, системи ефективного вирішення та попередження конфліктів, проявів булінгу, агресії та насильницької поведінки в дитячому середовищі [31].

Найбільш відомою процедурою, яка використовується для досягнення цієї мети є медіація однолітків, як один з основних способів вирішення конфліктних ситуацій у шкільному середовищі.

Медіація однолітків (відновні практики у школах, шкільна медіація) – це система мирного вирішення конфліктів у шкільних колективах за допомогою спеціально підготовлених посередників-медіаторів з числа старшокласників [24]. Ця форма роботи хоча і є інноваційною, але вже має свою історію і ця історія є досить успішною.

Метою впровадження медіації в освітній сфері є формування у здобувачів освіти, інших учасників освітнього процесу базових знань про медіацію, інші

альтернативні способи вирішення конфліктів, набуття практичних навичок участі в процедурі медіації в якості медіатора, сторін (представників сторін), а також використання медіаційного підходу для запобігання, виникнення і врегулювання конфліктів у закладі освіти [3].

Шкільна медіація з використанням відновного стосунки у конфлікті підходу може бути застосована в умовах інклюзивної освіти з метою як конструктивного, взаємоприйняттого вирішення конфліктів, так і попередження таких ситуацій. Це дозволить виконати важливе соціальне завдання щодо зміни в суспільстві ставлення до людей з особливими освітніми потребами.

Метою методичного посібника є розробка алгоритму впровадження відновних практик у закладі освіти.

Відповідно до мети дослідження були поставлені такі завдання:

1) здійснити теоретичний аналіз наукових підходів до використання відновних практик в освітньому процесі;

2) обґрунтувати сучасні методи формування конструктивної ненасильницької взаємодії у конфліктних ситуаціях дітей та учнівської молоді;

3) описати алгоритм впровадження шкільної служби порозуміння в закладі освіти;

4) розробити основні рекомендації практичним психологам, соціальним педагогам щодо використання відновних технологій в освітньому процесі, що сприяє формуванню безпечного середовища у шкільній громаді та формуванню гуманістичних відносин між учасниками освітнього процесу.

Методична розробка складається з двох розділів: у першому аналізуються теоретичні підходи до впровадження відновних практик (медіації) у конфлікті, другий розділ присвячений опису досвіду організації шкільної служби порозуміння в Піщанській гімназії.

РОЗДІЛ 1. ВПРОВАДЖЕННЯ ВІДНОВНИХ ПРАКТИК У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

1.1. Історія розвитку шкільної медіації в Україні

Хвилина примирення варта
більшого ніж нерозлучна дружба
Габріель Гарсія Маркес

Використання медіації в примиренні громад, вирішенні бізнес-конфліктів і налагодженні трудових відносин дало підстави для поширення цього способу примирення на освітню галузь.

На початку 1980-х рр. громадські центри медіації США розробили систему шкільної медіації, навчаючи учнів вирішувати конфлікти своїх ровесників.

Ідея шкільної медіації базується на чотирьох постулатах: конфлікт є нормальною частиною життя, яку можна використовувати як можливість для навчального й особистісного зростання школярів; оскільки конфлікти неминучі, формування навичок вирішення конфліктів є важливим для довготривалого успіху молоді, так само як вивчення геометрії або історії; здебільшого школярі можуть вирішити свої конфлікти з допомогою інших школярів так само ефективно, як і з допомогою дорослих; заохочення конфліктуючих учнів вирішувати конфлікти шляхом співпраці є ефективнішим методом запобігання виникненню майбутніх конфліктів і розвитку відповідальності школярів.

Шкільна медіація у різних її формах поширена в усьому світі, країни на всіх континентах об'єднані спільними цінностями шкільної медіації. Відбуваються міжнародні конференції з обміну досвідом роботи шкільних центрів медіації.

На сьогоднішній день медіація поширена в таких країнах як Нова Зеландія, Канада, Австралія, Великобританія, Франція, Іспанія, Італія, Бельгія. Привертає увагу досвід упровадження медіаторства в «дружелюбних школах» Нідерландів [13]. У таких школах медіатором можна стати після 6 років, для цього треба пройти 3-денний тренінг і скласти іспит. З 4 класу (8 років) у «дружелюбній школі» дітей навчають, як вести переговори, досягати консенсусу, приймати “виграшні рішення” [13].

Над розвитком шкільної медіації в Україні працювали найкращі професіонали з урегулювання конфліктів і відновних практик. За два десятиліття експерти з медіації Одеської групи медіаторів, Українського центру порозуміння (нині — Інститут миру і порозуміння), Національної асоціації медіаторів України та професійні тренери інших некомерційних організацій навчили координаторів та учнів у понад сотні шкіл.

Перші спроби використання медіації у школі мали місце у 1996 році, коли силами співробітників Одеської обласної групи медіації (надалі ООГМ) у співробітництві з Одеським інститутом удосконалення вчителів було розпочате проведення семінарів для шкільних психологів, які згодом стали щорічними та

були включені до програми курсів підвищення кваліфікації. У 1996-1999 робота була сконцентрована на презентації медіації шкільному товариству, демонстрації її можливостей у школі, визначенні сфер її застосування та можливого впливу на виховний процес. Також проводилась уніфікація та відпрацювання програми «Введення у шкільну медіацію».

У 1999 року розпочалась апробація програми «Медіації однолітків». Вона була реалізована в старших класах СШ № 4 м. Іллічівська (нині Чорноморськ) Одеської області (директор О. Боровська). В основу програми були покладені методичні матеріали американського медіатора Річарда Коена [9].

Наступним важливим кроком була реалізація програми медіації однолітків у Одеській СШ №84 під керівництвом британських учителів-медіаторів Діани та Джона Лампменів. А з 2000 року спільно з лабораторією громадянської освіти інституту удосконалення вчителів був запущений Міжрегіональний семінар «Культура миру і громадянська освіта» з Росвітой Джарман у роботі якого брали участь вчителі історії, права та практичні психологи з Миколаївської, Херсонської областей, АР Крим. У рамках роботи цього семінару шкільна медіація почала упроваджуватися в цих регіонах системно [12].

На початку двохтисячних років значний вплив на розвиток української шкільної медіації мало знайомство її прихильників з концепцією відновного підходу (ВП), яке, перш за все, відбувалося через візити Говарда Зера, професора соціології та відновного правосуддя Східного Менонітського Університету, автора найвідомішої книги «Зміна об'єктиву» [7], який заклав філософський та ціннісний фундамент відновного правосуддя.

У 2003 року розпочалось впровадження шкільної медіації ще у кількох регіонах України. Так у Луганській області воно розпочалося через залучення представників шкіл до освітніх та інформаційних заходів Луганської групи медіації із роботи з неповнолітніми правопорушниками, а також через співпрацю із спеціальними закладами – виховною колонією та приймальником-розподільником для неповнолітніх. Загалом було охоплено близько 200 навчальних закладів Луганська і Луганської області. У 2012 р. розвиток шкільної медіації було продовжено із залученням партнерів із Польщі. Так, у 2012-2014 р. у співпраці з польськими НУО - «Дім поєднання і споткань ім. Максиміліана Кольбеґо» (м. Гданськ) та «Польський Центр Медіації» (м. Труймясто), було реалізовано кілька проектів з розвитку медіації у школах Луганської області» [6, с. 321-322].

Із 2003 року фахівці ООГМ, крім розвитку «медіації однолітків», почали включати в усі навчальні заходи в системі середньої освіти окрему тему з відновлювального підходу в якості одного з базових методологічних підходів для шкільної медіації. У процесі розробки до «одеської» моделі був доданий третій компонент (після превенції і реагування) – постконфліктне засвоєння ненасильницьких моделей поведінки, який реалізовувався за допомогою програми «Альтернатива насильству» (Alternative to violence project – AVP). У 2013 році співробітники ООГМ підсумували десятирічний досвід впровадження шкільної

медіації виданням посібника «Медіація у школі: український досвід впровадження» [27].

Із 2006 року розповсюдили свою діяльність на сферу шкільної медіації фахівці Українського центру порозуміння (УЦП), розташованого у Києві.

Практика шкільної медіації почала розвиватися в м. Києві та Київській області (м. Біла Церква), м. Жмеринці, м. Вінниці та Вінницькій області, м. Пирятині Полтавської обл., м. Івано-Франківську та в багатьох інших містах України.

Так фахівці УЦП створили «Трирівневу модель профілактики правопорушень серед неповнолітніх у громаді», одним з елементів якої стали Шкільні Служби Порозуміння (ШСП), що виконують функції первинної і вторинної профілактики та є авторами посібника «Шкільна служба розв'язання конфліктів: досвід упровадження» [29], які були рекомендовані Міністерством освіти до використання у школі.

У 2009 році Український Центр Порозуміння у співпраці з Українським науково-методичним центром практичної психології та соціальної роботи Міністерства освіти та науки України за підтримки Фонду сприяння демократії Посольства США в Україні розробив програму навчання та сертифікації координаторів Шкільних Служб Порозуміння з метою забезпечення якості функціонування ШСП та збереження ціннісних і методологічних засад цієї практики. Проект був спрямований на впровадження відновних практик (медіації однолітків, кіл прийняття рішень) у закладах освіти, що сприятиме становленню мирної атмосфери та зниженню рівня агресивної поведінки серед підлітків, формуванню толерантного ставлення у стосунках з іншими, розуміння і прийняття основних засад демократичного суспільства: верховенства права, поваги до інших членів суспільства, толерантності, відповідальності тощо.

Завдяки зусиллям співробітників УЦП у 2010 році було видано два накази Міністерства освіти, які стосувались профілактики дитячих правопорушень, насильства по відношенню до неповнолітніх, у яких шкільна медіація вперше отримала офіційне визнання на рівні держави та була рекомендована до використання у школі.

Із 1 лютого по 30 жовтня 2016 р. Інститут миру і порозуміння у партнерстві з Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) впроваджує проект «Вирішення конфліктів та впровадження відновних практик серед дітей та молоді, уражених конфліктом». Проект пропонує комплексний підхід до врегулювання щоденних конфліктних ситуацій у школах Маріуполя та Києва, профілактику правопорушень серед неповнолітніх осіб. У рамках проекту налагоджено партнерство: з Генеральною прокуратурою України, Міністерством юстиції України, Міністерством внутрішніх справ України та структурними підрозділами Національної поліції України в регіонах, Міністерством соціальної політики України, Міністерством освіти і науки України, Українським науково-методичним центром практичної психології і соціальної роботи, Маріупольським Союзом Молоді та іншими НДО, які підтримують роботу правозахисних центрів громад.

Команда проекту переклала та видала книгу з відновної дисципліни для шкіл Лоррейн Штуцман Амштуц та Джуді Х. Муллет «Маленька книжка відновної дисципліни для шкіл».

На сьогодні модель ШСП набула популярності і поширюється в закладах освіти багатьма тренерами та організаціями, що в свій час пройшли навчання в Українському Центрі порозуміння. А узагальнення подальшого досвіду впровадження ВП вилилося у написання посібника «Відновні практики в школах» та опису моделі «Мирна школа», яка побудована на відновному підході до розв'язання конфліктів. Зазначимо, що це сталося вже в новій організації - Інституті миру і порозуміння (ІМіП), яка в 2012 році успадкувала напрацювання УЦП та продовжила місію впровадження відновного підходу в Україні [20].

Зараз Міжнародним жіночим правозахисним центром «Ла Страда – Україна» та Інститутом Миру і Порозуміння проводяться навчальні програми «Базові навички медіатора в навчальному закладі та громаді» [2].

Діяльність із розповсюдження шкільної медіації відновлена також у рамках проекту «Створення системи служб порозуміння для впровадження медіації за принципом «рівний-рівному» та вирішення конфліктів мирним шляхом у закладах освіти Донецької та Луганської областей», який впроваджує Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) та ГО «Ла Страда-Україна» за фінансової підтримки Європейського Союзу [24], програми та спецкурсу для підвищення кваліфікації педагогічних працівників з проблеми «Базові навички медіатора в навчальному закладі. Забезпечення участі жінок і дітей у вирішенні конфліктів та миробудуванні».

Для освітян, фахівців та фахівчинь, які навчають дітей та молодь вирішенню конфліктів мирним шляхом і медіації ГО «Ла Страда-Україна», був підготовлений і виданий для користування комплект освітніх програм «Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіації» затверджений МОН України. Комплект включає три програми:

- Програма гуртка «Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіації»;
- Програма факультативу «Вирішую конфлікти та будує мир навколо себе»;
- Програма освітнього тренінгу для здобувачів освіти «Базові навички медіатора/медіаторки служби порозуміння закладу освіти».
- Програми розраховано на роботу із здобувачами освіти закладів загальної середньої освіти, професійної (професійно-технічної) освіти, позашкільної освіти віком 11-18 років (орієнтовно)[10].

Слід зазначити, що надалі розвиток, умовно, «київського» та «одеського» напрямків шкільної медіації, йшов за схожими сценаріями, але з різними акцентами. Обидві організації займались розробкою моделей впровадження медіації у школу та осмисленням отриманого досвіду через видання методичних посібників.

Таким чином, розвиток шкільної медіації в Україні пройшов шлях від випробування та адаптації запозичених підходів до створення власних моделей функціонування медіації у школі; від впровадження у окремих «пілотних» школах до широко розгалужених мереж шкільних медіаторів у кількох регіонах країни;

від просування ідей шкільної медіації окремим громадськими організаціями до її визнання на міністерському рівні, та введення медіації у завдання шкільних психологів в рамках НУШ [18].

Медіація розвивається і має в Україні правовий статус.

Запровадження системи альтернативного вирішення спорів (АВС), зокрема медіації, є одним із пріоритетів Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства в Україні на 2021-2023 роки, затвердженій Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021, та Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки, затвердженого від 23 червня 2021 року № 756-р тощо, а також низкою міжнародних нормативних актів та директив ЄС.

16 листопада 2021 року Верховна Рада прийняла Закон «Про медіацію». Ухвалення цього закону відкриває нові можливості для людей, які мають проблеми правового характеру.

Більш докладно з історією розвитку української медіації загалом, та шкільної медіації зокрема, можна ознайомитись у ювілейному виданні «Збірка статей «5 років діалогу і 25 років медіації в Україні: від протистояння до порозуміння» [6], у якому зібрані унікальні свідчення людей, які безпосередньо брали участь у становленні медіації в Україні.

1.2. Шкільна служба порозуміння у закладі освіти. Особливості шкільної медіації

Технологія вирішення конфліктів (медіації) в школі передбачає організацію ефективної комунікації між сторонами конфлікту, побудови відносин співпраці в вирішенні спірної ситуації і сумісний пошук взаємовигідного рішення, яке б максимально враховувало інтереси і побажання конфлікуючих сторін.

Впровадження методу відновних практик у процес виховання та освіти дозволить виростити молоде покоління людей з активною життєвою позицією, відповідальним відношенням до рішень, які приймаються і здійснюються, виховувати дітей, які уміють конструктивно реагувати на конфлікт.

Порівняно з медіацією в інших сферах, шкільна медіація має особливості, зумовлені розширеним спектром завдань. Так, окрім власне вирішення поточного конфлікту в навчальному закладі, надзвичайно важливою є навчально-виховна функція. У медіації діти навчаються управляти конфліктами, приймати рішення і відповідати за власні вчинки, слухати опонента тощо – тобто, усього арсеналу навичок, володіння якими сприятиме формуванню майбутньої емоційно - компетентної нації.

Багато конфліктів між школярами приховано від очей дорослих, адже діти не завжди охоче пускають їх на свою «територію». Тліючий конфлікт може виявитися раптово і в загостреній формі. Такий конфлікт врегулювати складніше, ніж «по гарячих слідах», до того ж він може привести до серйозних наслідків. У багатьох подібних конфліктах учасниками стають не тільки сторони, але і особи,

втягнуті в конфлікт, всупереч своєму бажанню сперечатися. Особливо часто це відбувається в шкільних компаніях, які сповідують асоціальні ідеали лише тому, що у них не залишається вибору

Більшість людей вважають, що конфлікт – це зло. Але є інша точка зору, наприклад, відомий криміналіст Нільс Крісті говорить, що конфлікт – це паливо життя. Відомий американський конфліктолог Чарльз Ліксон сказав: «Якщо у вас немає конфліктів, перевірте, чи є у вас пульс» [27].

Тобто, конфлікт означає, що є, як мінімум, дві точки зору. Це те, на чому ми можемо будувати виховну практику. Якщо педагогу потрібно для навчання створювати навчальну ситуацію, зацікавлювати учнів, то в конфлікті є зацікавлені сторони, і це потрібно сісти і обговорити.

Для шкільного середовища важливим є акцент на відновленні відносин між учасниками конфлікту та створенні дружньої атмосфери, що сприятиме навчанню. Важливе завдання, що стоїть перед медіацією в школі, — створення психологічно безпечного середовища та профілактика правопорушень.

Створення служб порозуміння в Україні рекомендовано у листі Міністерства освіти і науки України «Щодо подолання злочинності серед неповнолітніх та організації профілактичної роботи», зокрема зазначається, «у школах, в яких активно діють програми медіації, кількість звернень до шкільної адміністрації з приводу конфліктів та кількість бійок серед учнів зменшуються на 80%, а кількість випадків тимчасового усунення школярів від навчання – на 75%».

Нові технології в освітньому процесі, зокрема в виховному, надають можливість швидше та ефективніше побудувати гармонійне творче середовище міжособистісного спілкування між учнями, учнями та батьками, учнями та педагогами, педагогами та адміністрацією навчального закладу [6].

На даний час надзвичайної актуальності набуває проблема формування культури конструктивної поведінки в конфлікті, виховання у дітей і підлітків розуміння ролі права і правових знань у житті людини.

Філософія відновлення – це теорія, призначена зовсім не тільки для вирішення дисциплінарних питань і не тільки для шкіл, які вирішують проблеми з навчанням або поведінкою. Філософія відновлення орієнтована на формування відносин; вона включає одночасний розвиток «академічного, соціального і емоційного інтелекту» молоді, яка в цьому випадку виростає освіченою в повному розумінні цього слова, тобто освітня система таким чином формує «цілісних людей», а не просто людей з академічними знаннями. Для цього школам необхідно прийняти той факт, що саме вони можуть виявитися тими найважливішими місцями, де «зберігаються» і «передаються» найважливіші цінності і принципи людських відносин – як виправляти заподіяну шкоду, як шанобливо відноситися один до одного, як проявляти емпатію, співчуття, як бути чесним і як вирішувати конфлікти [8].

За визначенням Міжнародного інституту відновних практик у Пенсільванії, США, відновні практики – це галузь знань, що розвивається та допомагає людям відновлювати та будувати громади у світі, який стає все більш роз'єднаним.

Вислів “відновні практики” походить від відновного правосуддя – нового погляду на відновлення справедливості у кримінальних ситуаціях шляхом усунення завданої шкоди та відновлення порушених стосунків, а не через покарання правопорушника (хоча це і не відкидається зовсім, як одна з форм реагування на злочин) [29].

Головним і найсуттєвішим припущенням, що об'єднує усі відновні практики, є теза про те, що будь-який процес прийняття рішень гарантує найкращий результат тоді, коли усі, хто має відношення до нього, залучені до процесу, на відміну від ситуацій, коли рішення приймається для когось, або стосовно когось.

Отож, підсумовуючи вище сказане, відновними практиками є такі, що залучають громади, або тих, кого стосується окрема ситуація, до прийняття відповідного рішення на умовах поваги, розуміння, турботи та відповідальності. Таким чином, ці чотири головні умови і є тими загальними цінностями, на яких базується відновний підхід.

Створення відновної культури – це спільний шлях всієї спільноти: спочатку поодинокі, пізніше всі разом, – нового погляду на відносини і до готовності виробляти навички вибудовування відносин один з одним.

Коли школа намагається паралельно нарощувати академічну, емоційну і соціальну компетентність учнів, система її повинна включати принцип, згідно з яким при виникненні проблеми у відносинах природний порядок речей – відновити ці відносини.

Впровадження відновних практик відбувається, зокрема, шляхом створення шкільних служб порозуміння (ШСП), які працюють за програмою «Медіації однолітків».

Мета програми – залучення школярів, педагогічних та адміністративних колективів навчальних закладів обраних регіонів України до активної участі у формуванні безпечного середовища у школах шляхом розвитку в них навичок вирішення конфліктів шляхом співробітництва [12].

Ефективність запропонованої програми – це можливість профілактики правопорушень серед підлітків, покращення мікроклімату в шкільному середовищі, попередження конфліктів, формування покоління з новими цінностями: вмінням домовитись і дипломатично вирішити будь-яку проблемну ситуацію, будувати успішні стосунки тощо.

Медіація ровесників може стати достатньо результативним підходом до управління міжособистісними конфліктами в шкільному середовищі. Такі програми надають унікальну можливість учням ефективно використовувати комунікаційні механізми, навички людських відносин і навички вирішення проблем у звичайному житті.

Ефективні програми здатні сформувати безпечне і доброзичливе шкільне середовище, допомогти зменшити конфлікти і скоротити випадки насильства в стінах шкіл, поліпшити міжособистісні і міжгрупові взаємостосунки (особливо будучи частиною комплексної програми по попередженню насильства) [5].

Розвиток служб шкільної медіації в даний час обумовлено цілим рядом причин. До числа таких причин належать соціальні процеси, пов'язані з

розшаруванням суспільства; міграційні процеси; послаблення ролі сім'ї та авторитету старшого покоління [13].

Програми медіації ровесників включають у себе можливості творчого розвитку молоді, культурну компетентність, терпимість до відмінностей, уважне відношення до специфічних потреб груп населення, для яких розробляються такі програми, чесні рішення конфліктних ситуацій учнів і наявні результати функціонування.

Основною технологією, яку учні застосовують у своїй роботі, є медіація.

Медіація – це добровільний і конфіденційний процес, у якому нейтральна третя особа (медіатор) допомагає сторонам знайти взаємоприйнятний варіант вирішення ситуації, що склалася. Особливою рисою медіації є те, що сторони спільно беруть на себе відповідальність за прийняття рішення та його виконання [29].

Методи медіації спираються, головним чином, на ведення переговорів у руслі співпраці. У медіації рішення про припинення суперечки на тих або інших умовах завжди приймається самими сторонами, оскільки медіатор не наділяється повноваженнями виносити рішення, обов'язкове для сторін суперечки.

Основні принципи медіації:

- **Добровільність** – кожна з сторін добровільно приймає рішення щодо участі у переговорах і усвідомлює, що рішення може бути досягнуте тільки шляхом співробітництва.

- **Розподіл відповідальності** – сторони несуть відповідальність за прийняття рішення та його виконання, медіатор – за дотримання правил та принципів процедури.

- **Нейтральність, безпристрасність** – під час процесу медіатор не займає позицію однієї з сторін, не оцінює їх, а в рівній мірі допомагає обом. Медіатор є нейтральним по відношенню до конфлікту (не «втягується» у суперечку) і, в той же час, щиро прагне допомогти сторонам знайти найкраще для обох рішення.

- **Конфіденційність** – усе, що відбувається на медіації не розголошується ні медіатором, ні сторонами [29].

Шкільні медіатори – це учні-посередники, які допомагають ровесникам вирішити конфлікти мирно і без втручання дорослих. Їхнє завдання – вислухати, знайти компроміс у тій чи іншій ситуації та примирити сторони. У спілкуванні між собою сторони нерідко проявляють максимальну стриманість із побоюванням, що інша сторона скористається отриманою інформацією для придбання переговорної переваги. Саме для цього і потрібен медіатор, який у конфлікті не бере участі. Він володіє більш повною інформацією, ніж кожна із сторін окремо, і, таким чином, бачить всю картину суперечки, що дозволяє йому грати роль штурмана, вести сторони по процесу вироблення рішення і, врешті-решт, направляти до спільної, що приймається ними, угоди [27].

Серед відновних практик значне місце займає практика «Коло». Кола (кола порозуміння, прийняття рішень, примирення, тематичні кола) – це відновний підхід, що сприяє залученню до вирішення проблеми усіх зацікавлених осіб та забезпечує їх активну участь у обговоренні ситуації та прийнятті рішень. Вони

допомагають дітям повернутися один до одного обличчям та налагодити взаємовідносини. У результаті відбувається налагодження конструктивної взаємодії в дитячих колективах, відновлення стосунків між учасниками, вирішення проблеми, глибше пізнання характеру один одного, врахування інтересів дітей. Налагоджуються довірливі відносини з учасниками, що сприяє згуртуванню колективу класу, та покращує здібності до толерантного спілкування, допомагає дітям знайти нові шляхи вирішення проблем.

«Шкільна служба порозуміння» (ШСП) – це команда підготовлених старшокласників-посередників (медіаторів), які допомагають своїм одноліткам розв'язувати конфлікти мирним шляхом, використовуючи в роботі відновні практики – медіацію однолітків, коло прийняття рішень – і працюють над формуванням безпечної атмосфери в навчальному закладі. Роботу центру організовує координатор. Це може бути практичний психолог, соціальний педагог, вчитель, який пройшов підготовку і володіє знаннями та навичками з організації та керування ШСП [2].

Діяльність ШСП базується на принципах відновного підходу:

- Конфлікт – це потенціал для особистісного росту та розвитку стосунків.
- Повага до особистості, віра в її здатність вирішувати конфлікти у найкращий для себе спосіб – учасники конфлікту активно залучені до процесу обговорення та самостійно приймають рішення щодо подальших дій. Медіатор в цьому випадку не є суддею або порадиником, а лише допомагає сторонам порозумітися і прийняти рішення.
- Відповідальність у стосунках та стосовно інших. Відповідальність – дія по виправленню наслідків. Процес переговорів побудовано таким чином, щоб учасники конфлікту мали можливість зрозуміти один одного, усвідомити власні вчинки та їх наслідки, тобто власну відповідальність.
- Атмосфера довіри і поваги сприяє тому, що учасники охочіше беруть на себе зобов'язання щодо виправлення ситуації або відновлення стосунків.
- Віра в кожену особистість та її здатність змінюватися – вирішення конфлікту за участю медіатора побудоване як процес переговорів партнерів, а не суперників, що сприяє засвоєнню учнями іншої конструктивної моделі розв'язання конфліктів, яку вони зможуть використовувати в майбутньому [20].

Шкільна медіація – це збірне поняття, застосоване до всього різноманіття варіантів спілкування дітей, підлітків і молоді в цілому як між собою, так і з представниками інших вікових груп. При такому широкому спектрі спілкування часто доводиться мати справу із зіткненням інтересів (Додаток 1).

Можна скоротити кількість подібних зіткнень і полегшити їх наслідки завдяки шкільній медіації.

У шкільні роки спектр необхідних навичок для навчання поведінці в конфлікті і його превенції стає набагато ширшим. Ця робота відбувається після шкільних уроків, тобто дитина дістає можливість займатися цікавою для себе діяльністю, не пов'язаною з навчанням. Мотивація до подібних занять дуже висока, оскільки вона пов'язана з визнанням школяра людиною, яка наділяється відповідальністю, щоб допомагати іншим у вирішенні суперечки. Це справжня

«доросла діяльність», у результаті якої дитина дістає можливість усвідомлено сприймати навколишній світ і своє місце в ньому. Не тільки навчання, але і подальша «професійна діяльність» у ролі шкільного медіатора здійснюється в тісному контакті з дорослими і в її основі лежить спільність інтересів дорослого і дитини.

Створення «груп рівних» на базі шкіл у рамках ідеї шкільної медіації – прекрасна можливість для молодого покоління зробити правильний вибір. Подібні об'єднання дозволяють не тільки «зайняти» дітей справою, навчити їх корисним навичкам взаємодії з агресивним психологічним середовищем, але і захистять суспільство від зростання злочинності. Безпека і комфорт – основні умови, які дозволяють розраховувати на те, що подібні групи володітимуть і великими корекційними можливостями. Очолювані педагогами і психологами, навченими методу шкільної медіації, «групи рівних» здатні займатися дитиною і підлітком, уважно відстежувати його потреби, одночасно навчаючи його медіаційним навичкам спілкування і способам їх застосування на практиці [22].

Фахівці в галузі освіти, які реалізовували програми медіації, зрозуміли, що такі програми є не тільки багатообіцяючою програмою покращення шкільного мікроклімату, але вони також навчають як педагогічний колектив, так і учнів альтернативним формам поведінки в конфліктних ситуаціях.

Школи виграють від того, що учні приймають на себе активну, лідерську роль у тому, щоб допомогти своїм ровесникам вирішити конфліктні ситуації, такі як питання взаємовідносин, чутки, домагання, нерозуміння, бійки і залякування (булінг) [5].

Медіатори-ровесники можуть також надати допомогу в налагодженні контактів серед учнів, а також між учнями, вчителями, адміністраторами і батьками.

Переваги медіації однолітків полягають у наступному:

- коли учні мають можливість допомагати вирішувати конфлікти між своїми однолітками, зменшується ризик виникнення непорозумінь між поколіннями, адже завжди існує проблема того, що старші нав'язуватимуть молодшим своє бачення та способи вирішення певних проблемних ситуацій. У свою чергу, учні-медіатори постійно спілкуються зі своїми ровесниками і знають, що може стати причиною конфлікту, що переживають сторони конфлікту. Крім того, атмосфера стосунків довіри та взаємного розуміння між представниками одного покоління встановлюється набагато швидше, ніж між представниками різних вікових груп.

- всі люди, залежно від вікових особливостей, мають різне бачення та підходи до вирішення конфліктів. У випадках, коли над розв'язанням конфлікту працюватимуть однолітки, до уваги братиметься думка кожного. На жаль, коли до вирішення проблемної ситуації підходять представники різних вікових груп, частіше за все, старші нехтують думкою молодих, вважаючи, що їм бракує досвіду.

- ровесники більше довіряють одне одному, насамперед тому, що не відчують влади у своєму колі. Під час медіації контроль над ситуацією рівноцінно належить як сторонам конфлікту, так і медіатору. Вони працюють за

принципом «рівний – рівному», який є дуже ефективним завдяки тому, що стосунки будуються як суб'єктно-суб'єктні.

- ровесники в ролі медіаторів викликають у конфліктуючих сторін повагу та шанобливе ставлення. Спостерігаючи за врівноваженою та впевненою поведінкою медіаторів, сторони конфлікту налаштовуються на позитивне сприйняття ситуації та серйозного підходу до її вирішення [29].

- школярі у вирішенні конфліктної ситуації не стикаються з авторитетом дорослих, а отримують допомогу від ровесників налаштовує їх на прийняття таких послуг та надання згоди на співпрацю. Безумовно, це позитивно впливає на загальну атмосферу стосунків у школі.

Отже, дані аргументи свідчать на користь впровадження медіації однолітків у закладах освіти. Безумовно, це позитивно впливатиме на загальну атмосферу стосунків у школі.

1.3. Проєкт «Відновні практики в школі». Створення шкільної служби порозуміння (ШСП) у школах Кременчуцького району Полтавської області

Одним з найважливіших напрямів виховної роботи з дітьми та молоддю є превентивне виховання та профілактична робота з подолання злочинності серед неповнолітніх, створення психологічно безпечного середовища для усіх учасників освітнього процесу та формування в учнівської молоді стратегії конструктивного вирішення конфліктних ситуацій

Аналіз стану правопорушень серед підлітків дає підстави вважати подолання криміногенної ситуації в дитячому та молодіжному середовищі проблемою гострою та актуальною для суспільства.

У 2009 році впровадження відновних практик стало одним з пріоритетних напрямів роботи психологічної служби Кременчуцького району.

За сприяння Благодійної організації «Український центр порозуміння» впроваджено шкільну службу порозуміння в Піщанській гімназії Кременчуцького району (координатор - практичний психолог Чикун Людмила Миколаївна). Саме цей заклад освіти був визначений для участі у проєкті по створенню ШСП.

За умовами проєкту «Відновні практики в школах. Шкільна служба порозуміння» заклад освіти мав наступну мету - запровадити інноваційну модель профілактики конфліктних ситуацій у Піщанській гімназії - шкільну службу порозуміння із використанням медіації та різних видів «кіл», із залученням до вирішення конфліктних ситуацій старшокласників (метод «рівний – рівному»); підвищити психологічну культуру учнів 5-10-х класів при вирішенні особистісних, міжособистісних конфліктних ситуацій та зменшити кількість конфліктів закладі освіти, підліткових злочинів (Додаток 2. Алгоритм дій по впровадженню).

Основними завданнями проєкту були:

1. Сформувати єдине інформаційне поле стосовно інноваційної системи профілактики конфліктних ситуацій у навчальному закладі (ШСП).

2. Створити умови (облаштувати окремий кабінет, відібрати старшокласників та навчити їх проводити медіацію, залучати до медіації у вирішенні шкільних конфліктів широке коло учасників навчально-виховного процесу, за потреби залучати установи, організації до процесу медіації) для гуманного вирішення конфліктних ситуацій в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

3. Запровадити механізми навчання учнів та дорослих проводити медіацію та брати участь у медіації при вирішенні шкільних конфліктів.

4. Організувати роботу щодо формування особистісних якостей учнів при вирішенні конфліктних ситуацій (уміння аналізувати вчинки, які завдають іншим людям шкоду, усвідомлювати мотиви та потреби інших людей, брати відповідальність за власні вчинки, підвищити правову обізнаність учнів).

5. Запровадити механізми підтримки та розвитку інноваційних процесів в умовах школи.

6. Створити умови для делегування повноважень при вирішенні конфліктів як готовності педагогів до змін у навчальному закладі[13].

Висновки до розділу 1

Таким чином, медіація широко і успішно впроваджується в сучасному світі, особливо в країнах з високою правовою культурою і розвиненим громадянським суспільством, практично до всіх видів суперечок – від сімейних до комерційних.

Високу ефективність у справі попередження асоціальної поведінки серед молоді, а також формування безпечного середовища мають програми відновного підходу або відновні практики.

Шкільна медіація в освітніх закладах має свою двадцятирічну змістовну історію. Вона застосовується для запобігання конфліктних ситуацій між учасниками освітнього процесу в якості сучасного альтернативного способу вирішення суперечок. Такі суперечки можуть виникати між учнями, між учнями та вчителями, між учнями та їх батьками, між батьками і вчителями.

Практична реалізація методу шкільної медіації пов'язана зі створенням в освітніх установах служб шкільної медіації, що складаються з працівників освітньої організації, учнів та їхніх батьків, які пройшли необхідну підготовку і навчання основам медіаційного підходу.

Сучасне суспільство гостро потребує здатності громадян конструктивно взаємодіяти. Для цього необхідно розвивати соціальний інтелект, менталітет співпраці, соціального партнерства. Метод шкільної медіації сприяє вирішенню цих завдань у роботі з дітьми, закладаючи основу виховання майбутніх поколінь, що спираються на гуманістичні цінності, ставлять людське життя, благополуччя і гармонійний розвиток особистості, позитивну громадську взаємодію на перше місце.

Виховання відновної культури поведінки сприяє розвитку емоційного інтелекту, а в подальшому, кращій адаптації людини у суспільстві.

РОЗДІЛ 2. З ДОСВІДУ ОРГАНІЗАЦІЇ ШКІЛЬНОЇ СЛУЖБИ ПОРОЗУМІННЯ В ПІЩАНСЬКІЙ ГІМНАЗІЇ

2.1. Досвід впровадження та розвиток ШСП у Піщанській гімназії

В основі сучасного виховного процесу є виховання життєвої позиції людини, становлення її як особистості, як громадянина своєї держави. Виховання відновної, емоційної культури особистості можна назвати одним із ключових аспектів виховного процесу сучасного закладу освіти.

Саме такі завдання ставить перед собою адміністрація та педагогічний колектив Піщанської гімназії Піщанської сільської ради Кременчуцького району, психологічна служба у складі практичного психолога Чикун Людмили Миколаївни та соціального педагога Лобан Інни Леонідівни.

Впровадження ШСП в Піщанській гімназії розпочалося з участі Чикун Л. М. в проєкті «Відновні практики в школах» у 2009 році (Додаток 2,3).

Чикун Л. М. успішно пройшла конкурсний відбір на навчання, в результаті була запрошена на тренінг «Базові навички медіатора шкільної служби порозуміння». За результатами виконаних практичних завдань по впровадженню відновних практик в школі, зокрема, проведення медіацій, кіл, презентацій для педагогічного і учнівського колективів вона була запрошена на другий 4-денний тренінг «Базові навички координатора шкільної служби порозуміння» і отримала сертифікат тренера, який має право навчати майбутніх медіаторів ШСП, стала координатором впровадження відновних практик у Кременчуцькому районі.

Завданнями координатора були:

- продовжити формувати уявлення в учнів, вчителів, батьків про принципи відновного підходу у вирішенні конфліктів (презентаційні заходи) (Додаток 4);
- виявити бажаючих учнів стати медіаторами (анкетування, консультації);
- провести на базі гімназії тренінг для учнів «Базові навички медіатора ШСП» (Додаток 5);
- організувати роботу ШПС в Піщанській гімназії: скласти план роботи, виготовити стенд, буклети;
- формувати в учнів гімназії навички конструктивної взаємодії (зустрічі порозуміння, кола, класні години з практики відновного підходу, конкурс малюнків «У конфліктній ситуації врятує медіація»);
- щорічно узагальнювати звітну документацію (статистика проведення медіацій і кіл, підписані угоди про примирення);
- поширювати досвід відновних практик серед представників навчально-виховного процесу інших шкіл району, області (семінари, тренінги, майстер-класи).

Першим кроком у реалізації проєкту був відбір кандидатів до ШСП, наступним - проведення тренінгу - навчання цих учнів та отримання ними сертифікатів

У результаті сформувалася команда ШСП «Промінь надії» Піщанської гімназії у складі двох дорослих - практичного психолога (координатора), соціального педагога та 16 осіб, учнів (медіаторів) гімназії (Додаток 6).

Девізом команди ШСП є такі слова: «У конфліктній ситуації врятує медіація».

До функцій координатора служби входить планування і організація роботи шкільної служби порозуміння, отримання інформації про конфлікт від учнів, батьків, вчителів, оцінювання ситуації, ступінь її складності, визначення готовності для вирішення проблеми, оцінює бажання учасників вирішити конфлікт. Шкільна служба порозуміння розпочала свою роботу з презентаційних заходів серед учнів, педагогічного колективу, що розкривають суть практики розв'язання конфліктів за допомогою медіації (Додаток 7). Учні Піщанської гімназії взяли участь у Всеукраїнському конкурсі малюнків «У конфліктній ситуації врятує медіація».

Діяльність служби порозуміння була схвалена педрадою гімназії і шкільним учнівським самоврядуванням. Так вона отримала офіційний статус у рамках структури гімназії та розпочала свою діяльність.

За період із березня 2010 року по січень 2022 року для учнів Піщанської гімназії координатором ШСП Чикун Людмилою Миколаївною були проведені шість тренінгів «Базові навички медіатора шкільної служби порозуміння». У навчанні взяли участь учні гімназії: 2010 рік – 16 осіб; 2013 рік – 14 осіб, 2014 рік – 7 осіб; 2015 рік – 7 осіб, 2018 рік – 10 осіб; 2021 рік – 9 осіб. Всього: 63 особи.

До складу Шкільної служби порозуміння входять працівники психологічної служби гімназії: координатор, практичний психолог Чикун Людмила Миколаївна, медіатор, соціальний педагог – Лобан Інна Леонідівна, учні гімназії - медіатори та волонтери (діти, які бажають у майбутньому стати медіаторами).

У своїй діяльності служба порозуміння Піщанської гімназії керується нормативно-правовими документами органів управління освітою, закладу освіти, Етичним кодексом медіатора/медіаторки служби порозуміння закладу освіти. Для організації системної діяльності розроблені робочі матеріали: наказ, план роботи журнал звернень із проведення медіацій, положення, банк даних про медіаторів/медіаторок (Додатки 8,9,10).

У гімназії спеціально обладнаний кабінет практичного психолога для проведення навчання, консультацій, кола друзів, медіативних зустрічей, тренінгів, зустрічей порозуміння тощо (Додаток 11).

Медіатори працюють в тісному взаємозв'язку, виконуючи різні функціональні обов'язки: попередньо зустрічаються з сторонами конфлікту, проводять медіації, кола, чергують у гімназії, виявляють конфлікти та пропонують вирішити за допомогою зустрічі порозуміння (медіації).

У роботу шкільної служби входить не тільки безпосередня робота з примирення сторін конфлікту медіаторами-ровесниками, але і діяльність по формуванню в школі культури спілкування.

Практики відновного підходу шкільна служба порозуміння популяризує серед вчителів, батьків, представників громади у вигляді презентацій, участі у виховних годинах класів разом з класними керівниками, бесід з учнями гімназії.

Учні гімназії з повагою відносяться до медіаторів, а учні початкових класів з симпатією та захопленням.

Найбільше до служби звертаються учні 5-7-их класів. Учні старших класів при вирішенні конфліктів часто використовують техніки «активного слухання», «перефразування» та техніку «Я-твердження», з якими медіатори ШСП познайомили їх на класних годинах (Додаток 12).

Чикун Людмила Миколаївна разом соціальним педагогом Лобан Інною Леонідівною постійно проводять практичні семінари для вчителів гімназії та класних керівників, на яких знайомлять колег з відновними практиками вирішення конфлікту, практикою проведення кіл, надаються консультації. Це створює умови для формування відновної культури спілкування у навчальному закладі.

Так вчителі на уроках основ здоров'я успішно проводять тематичні кола. Класні керівники застосовують практику кола для проведення тематичних класних годин, класних та батьківських зборів, для вирішення важливих проблемних питань, у початкових класах учителі проводять коло вирішення проблем, тематичне коло.

До проведення вищеназваних заходів та їх наступного аналізу залучаються медіатори ШСП.

Учні старших класів у рамках діяльності служби порозуміння спільно з практичним психологом та соціальним педагогом проводять тематичні заняття для молодших школярів з розвитку навичок безконфліктної поведінки, розробляють і розповсюджують інформаційну літературу, працюють волонтерами у пришкільних таборах.

Учасники ШСП проводять класні години на теми «Спілкування без конфліктів», «Позбався гніву і агресії», з використанням ігор на відповідну тематику (Додаток 13,14).

Кожен учень гімназії, педагог чи представник батьківської громади закладу освіти знає, де і як він може отримати кваліфіковану допомогу у вирішенні конфліктної ситуації.

Відновні практики, до яких належить і медіація, зокрема, допомагають не лише вирішити конкретну ситуацію, а й формують відповідальність за прийняті спільно рішення, дають змогу учасникам конфлікту поставити себе на місце іншого, зрозуміти його почуття, мотиви, інтереси. Це впливає на подальшу поведінку людини, знижує рівень конфліктності загалом. І найважливіше – дозволяє зберегти стосунки між людьми.

Дієвим є спілкування з батьками при вирішенні конфліктів, непорозумінь у відношенні виховання, навчання дітей за допомогою практик «Я-повідомлення», «Перефразування», «Кола». Так, практика як «коло», проведена для батьків першокласників, допомогли почути думку кожного і врахувати її у налагодженні стосунків з класним керівником, педагогічним колективом класу.

У гімназії постійно діє підтримка медіаторами шкільної служби порозуміння дітей з особливими освітніми потребами щодо включення їх у шкільний соціум; підтримка батьків щодо конструктивної комунікативної взаємодії з учителями.

Взаємодія дітей за принципом «рівний – рівному», яка передбачає взаємне навчання дітей та допомогу у вирішенні конфліктних ситуацій між дітьми дозволяє дітям-медіаторам допомагати вирішувати конфліктні ситуації одноліткам та молодшим учням, що сприяє формуванню атмосфери довіри у закладі та підтримки принципів побудови ненасильницького середовища.

2.2. Використання відновних практик з учнями початкових класів та молодшими підлітками

У молодшому шкільному віці проблема конфліктів особливо актуальна. У цей період діти роблять перші кроки до дорослого життя - навчаються взаємодіяти в колективі, вирішувати проблеми взаєморозуміння і т.д., тому їх необхідно вчити конструктивно вирішувати конфлікти, чому і сприяє метод медіації.

Молодший шкільний вік - дуже відповідальний період шкільного дитинства, від повноцінного проживання якого залежить рівень інтелекту і особистості, бажання і вміння вчитися, впевненість у своїх силах. У цьому віці відбувається зміна способу і стилю життя: нові вимоги, нова соціальна роль учня, принципово новий вид діяльності – навчальна діяльність. Змінюються інтереси, цінності дитини, весь його уклад життя. Дитина опиняється на межі нового вікового періоду.

У процесі навчальної діяльності молодші школярі виявляються в проблемних ситуаціях, що призводить до конфліктів, до конструктивного вирішення яких вони не готові. Попередити конфлікти набагато легше, ніж вирішити їх. Профілактика конфліктів не менш важлива, ніж вміння конструктивно їх вирішувати. Тут так само може прийти на допомогу метод медіації.

Цілі цього методу можна сформулювати наступним чином:

- створення безпечного середовища, сприятливого для розвитку особистості з активною громадянською позицією, яка вміє приймати рішення і відповідати за свої вчинки;

- виховання культури конструктивної поведінки в конфлікті, заснованої на медіативному світогляді, в основі якого лежить визнання цінності людського життя, унікальності кожної окремої особистості, прийняття, повага права кожного на задоволення власних потреб і захист своїх інтересів (але не на шкоду чужим інтересам);

- поліпшення якості життя всіх учасників освітнього процесу (якими є сім'я, вихователі, педагоги, адміністрація освітніх закладів, психологи, соціальні працівники, соціальні педагоги, шкільні інспектори, діти, підлітки, юнацтво) з допомогою медіативного підходу, що ґрунтується на позитивному спілкуванні, повазі, відкритості, доброзичливості, взаємне прийняття як усередині груп дорослих і дітей, так і між цими групами [12].

Впровадити концепцію Нової української школи за каральних методів виховання не можна, переконана старший викладач Національного університету «Києво-Могилянська академія», співавторка трьох навчальних курсів із відновного правосуддя для університетів Альона Горова [20].

Досвідом роботи ШСП у початковій школі Піщанської гімназії є впровадження відновних практик – проведення з дітьми кола цінностей, зустрічей порозуміння та методу «Ненасильницького спілкування» Маршала Розенберга [14].

У початковій школі медіація показує позитивні результати, діти відкриті до спілкування і готові шукати знайти правильне рішення. На першому етапі з кожною дитиною проводиться попередня зустріч, на якій учень розповідає, що сталося, які емоції були під час конфлікту, які потреби. Після цього діти зустрічаються, за бажанням, в присутності медіатора, щоб почути один одного, відновити стосунки.

Великий вплив на молодших школярів має особистість вчителя, так як стиль взаємодії вчителя з іншими учнями є прикладом для відтворення у взаєминах з однолітками. Учитель повинен виступати посередником при врегулюванні шкільного конфлікту - медіатором, а також навчити дітей навичок позитивного мислення і конструктивної поведінки в конфлікті.

Інтеграція методу «шкільної медіації» починається з навчання дорослих основам медіації і вмінню вирішувати суперечки за допомогою цього методу. Учителі Піщанської гімназії застосовують елементи відновних практик такі як «активне слухання», «перефразування», «Я-твердження».

Другим важливим етапом є навчання медіативному підходу та основам медіації дітей початкової школи. Навчаючись умінню вирішувати конфлікти за допомогою медіативного підходу, діти засвоюють конструктивні комунікативні навички: поважати себе, а також, цінувати і приймати іншого, почуттям власної гідності, відповідального ставлення до своїх дій, вчинків і життя в цілому.

Для більш успішної реалізації діяльності служби «шкільної медіації», необхідно звернути увагу на форми і методи, спрямовані на профілактику і запобігання конфліктів серед молодших школярів у освітньому середовищі.

Дієвим методом побудови конструктивної комунікації є ненасильницьке спілкування, коли учні розвивають співчуття, емпатію, уміння розуміти себе та інших: учителі разом з медіаторами проводять для молодших школярів практику «Коло» [Додаток 15].

При роботі з учнями 5-их класів потрібно враховувати перехід до нової системи навчання: «класний керівник – учителі-предметники». Цей період співпадає з віковою кризою – початком переходу від дитинства до молодшого підліткового віку.

Більшість дітей переживає цю подію як важливий крок у своєму житті. Деякі пишаються тим, що вони подорослішали, інші мріють розпочати «нове життя».

Різкі зміни умов навчання, різноманітні та більш ускладнені вимоги, які ставлять до дітей середньої навчальної ланки, навіть зміна «статусу» старших у початковій школі на «наймолодших» у середній – все це є досить серйозним

випробуванням, що викликає стрес у п'ятикласників. У цей період діти можуть стати невпізнаними: тривога, боязкість чи, навпаки, розв'язність, надмірна метушливість, збудження охоплюють їх. У зв'язку з цим може знижуватись працездатність, організованість. Іноді порушуються сон, апетит.

Протягом I семестру, щорічно, педагогічний колектив гімназії працює над вирішенням проблеми адаптації учнів 5 класу до навчання в основній школі. Для попередження можливих негативних явищ на даному етапі розвитку особистості школяра, виявлення труднощів адаптації психологічною службою школи проводиться спеціальне психологічне дослідження згідно циклограми.

З метою кращої адаптації учнів 5-х класів для учнів проводились презентації відновного підходу до вирішення конфліктів, зустрічі порозуміння, кола вирішення проблем, конфліктів, тематичні кола, враховуючи результати психологічних досліджень 5-х класів. Теми кіл: «Я – п'ятикласник», «Моя поведінка в конфлікті», «Що мені подобається в моїх однокласниках, а що ні», «Вживання нецензурних слів», «Ігри в класі, які мені подобаються», «Я хочу почуватися щасливим».

Високу ефективність використання відновних практик на етапі адаптації учнів 5-го класу до навчання в середній школі показали результати дослідження за методикою Н.Г. Лусканової (вересень-лютий 2018-2019 року та 2019-2020 року).

У лютому було організовано і проведено повторне діагностичне дослідження змін в адаптаційному процесі для того, щоб провести якісний аналіз отриманих результатів.

За результатами повторного обстеження збільшились показники високого та середнього рівня адаптації за методикою Н.Г. Лусканової.

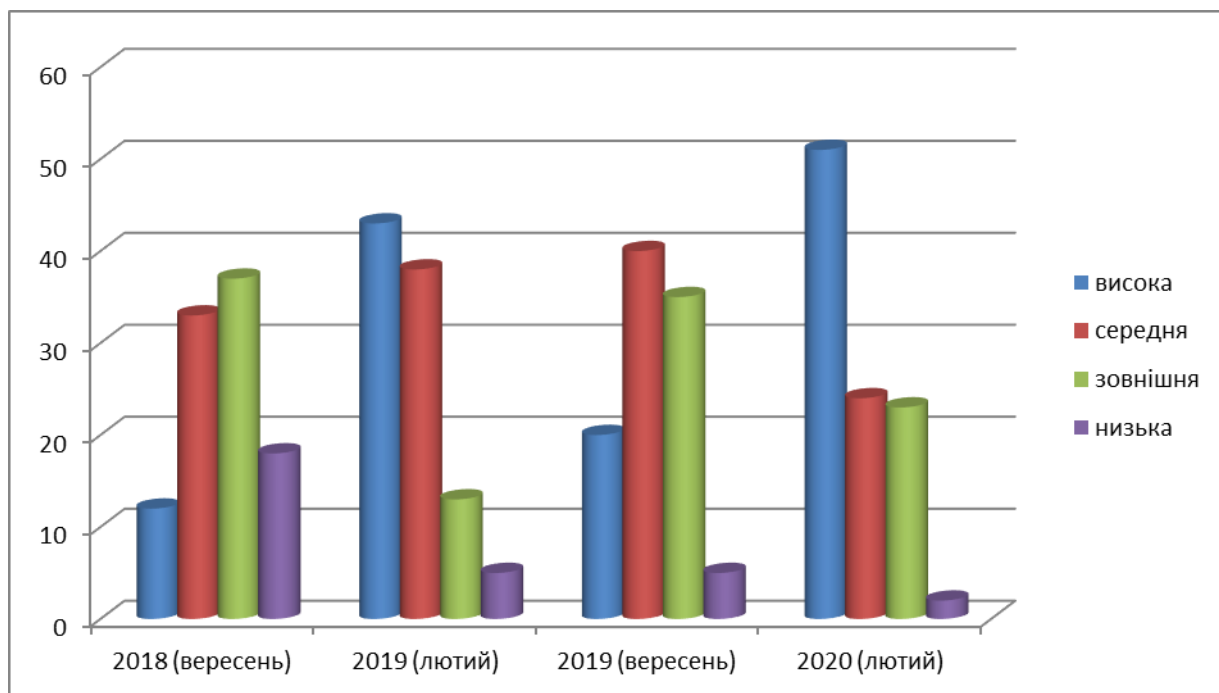

Рис. 2.2.1. Результати вивчення рівня адаптації до навчання учнів 5-х класів за 2018-2019 н. р., 2019-2020 н. р.

Так, у 2018-19 навчальному році збільшився рівень високої адаптації на 30%, середньої – на 26%, рівень зовнішньої мотивації до навчання зменшився на 5%, низької – на 12%.

У 2019-20 навчальному році рівень високої адаптації збільшився на 31%, середньої – на 14%, рівень зовнішньої мотивації до навчання зменшився на 12%. Спостереження та відгуки вчителів, батьків свідчать про покращення спілкування дітей в школі, про зменшення сварок, бажання вирішувати конфлікти мирно.

2.3. Медіація в інклюзивній освіті

Інклюзивна освіта є новою формою освіти для нашої країни. Відповідно до Закону “Про освіту” діти з ООП включені в загальну систему освіти, навчаються разом з іншими дітьми в закладах освіти. Стратегія інклюзивного навчання – це створення та вдосконалення роботи навчальних закладів, що враховують інтереси дітей з особливими освітніми потребами і забезпечують безпечний, вільний від насильства і соціальних бар'єрів та ефективний простір навчання для всіх [15].

Школа є тим середовищем, де необхідно здійснювати розвиток культури толерантності. Саме в школі можливе створення сприятливого психологічного середовища, оволодіння інформацією про рівноправність усіх учнів, способи реагування і підтримки однолітків з ООП, моральних норм взаємодії з ними.

При впровадженні інклюзивної освіти перед системою освіти постає ряд проблем:

- недолік психологічної та методологічної підготовки педагогічних працівників в питаннях виховання і навчання дітей з ООП;
- боку батьків інших дітей, виникає багато нерозуміння і недовіри у ставленні до спільного навчання їх дітей з дітьми з ООП;
- психологічна неготовність школярів дружелюбно ставиться до дітей з ООП і прийняття поруч з собою особливих дітей.

Сучасна школа потребує нових методів та підходів у питаннях підтримки, виховання та навчання дітей з ООП, адже за останні роки кількість дітей з особливими освітніми потребами неухильно зростає. У системі інклюзивної освіти необхідні довірливі відносини між адміністрацією освітнього закладу та вчителями [12].

У вирішенні даних допомагає служба шкільної медіації, яка функціонує на базі нашої гімназії і завдання служби медіації (ШСП), учителів, адміністрації полягає в запобіганні конфліктів у рамках освітнього процесу.

Досвід показує, що вчителі та інші працівники гімназії починають відчувати невпевненість при роботі з дітьми з ООП. У наслідок цього виникають внутрішньокolleктивні протидії в педагогічному середовищі.

У вирішенні даної проблеми допомагає психолог-медіатор, який навчає педагогів працювати з дітьми з ООП у позитивній комунікації, ефективними стратегіям взаємодії. Традиційними є індивідуальні зустрічі з педагогами, такі як «коло спільноти», на яких розглядаються і вирішуються проблеми конкретних учнів.

Окрему роль необхідно надати взаємодії педагога-медіатора як з батьками інших дітей, так і з батьками дітей з ООП.

При спілкуванні з батьками, під час обговорення конфліктних ситуацій, медіатор навчає їх навичкам спостереження за дитиною, для кращого розуміння його потреб і мотивів. Завдяки спостереженню за своїми та іншими дітьми, батьки починають розуміти дитину і вибудовувати свою поведінку виходячи з індивідуальних особливостей дитини, а не із загальноприйнятих стереотипів.

Медіативні справи допомагають батькам інших дітей більш глибоко вникнути в проблему виховання і навчання дітей з ООП. Надалі, завдяки цьому досвіду, вони зможуть допомогти своїм дітям позитивно ставитися до даної категорії школярів.

В ході просвітницької роботи медіаторів діти стають терпимішими до особливостей поведінки один одного[8].

При проведенні медіативної зустрічі в класі, виходячи з досвіду, слід враховувати «бурхливу» фантазію дітей, повну, «сліпу» довіру батьків до всього, що сказала їх дитина, неготовність, а в більшості випадків невміння самих батьків визнавати помилки дітей.

Для вирішення конфліктів в інклюзивному класі ми пропонуємо використовувати особливу модель шкільної медіації, яка полягає у проведенні «Кола спільноти» за участю медіатора-дорослого і в проведенні медіативних зустрічей з учасниками конфлікту з елементами відновної культури (підходу).

Практика «Кола» проводиться як форма засідання команди психолого-педагогічного супроводу, що сприяє кращому розумінню потреб дитини, її проблем та досягнень.

Неодноразово до ШСП звертаються асистенти вчителів, щоб налагодити кращий контакт з учнем (підлітки середнього та старшого віку). Дієвим способом порозуміння між учнем і асистентом учителя, учнем, асистентом вчителя і батьками є діалог під час зустрічі порозуміння (медіації).

Інтеграція шкільної медіації в систему інклюзивної освіти можлива з урахуванням індивідуальних особливостей здоров'я дітей, при використанні методики роботи з дітьми, які мають порушення сенсорної сфери, розумового розвитку, опорно-рухового апарату. Специфіка роботи медіатора в такій взаємодії передбачає наявність спеціальних знань про особливості психоемоційного статусу кожної групи учнів. Наявність таких знань є основною умовою створення безпечного середовища для учнів з особливими освітніми потребами. Шкільна медіація з використанням відновного підходу, що застосовується в умовах інклюзивної освіти, дозволить виконати важливе соціальне завдання щодо зміни в суспільстві ставлення до людей з ООП. Повністю виключити всіх конфліктів, звичайно, не вийде, але знизити їх кількість цілком реально (Додаток 16,17).

Використання методу шкільної медіації дозволяє задовольнити потреби здобувачів освіти в безпеці, захищеності, стабільності, дозволяє навчити приймати переконання інших людей і робить їх рівноправною стороною в пошуку виходів зі сформованого конфлікту.

2.4. Практична діяльність шкільної служби порозуміння «Промінь Надії» у Піщанській гімназії

За період діяльності шкільної служби порозуміння з вересня 2017 по травень 2021 року було проведено медіацій:

У 2017 - 2018 році (вересень - червень) 22 медіації, зокрема:

- 17 медіацій з учнями гімназії (непорозуміння, образи, глузування);
- 3 медіації з учнями і вчителями (непорозуміння);
- 2 медіації з батьками і вчителями (різні погляди на виховання дітей).

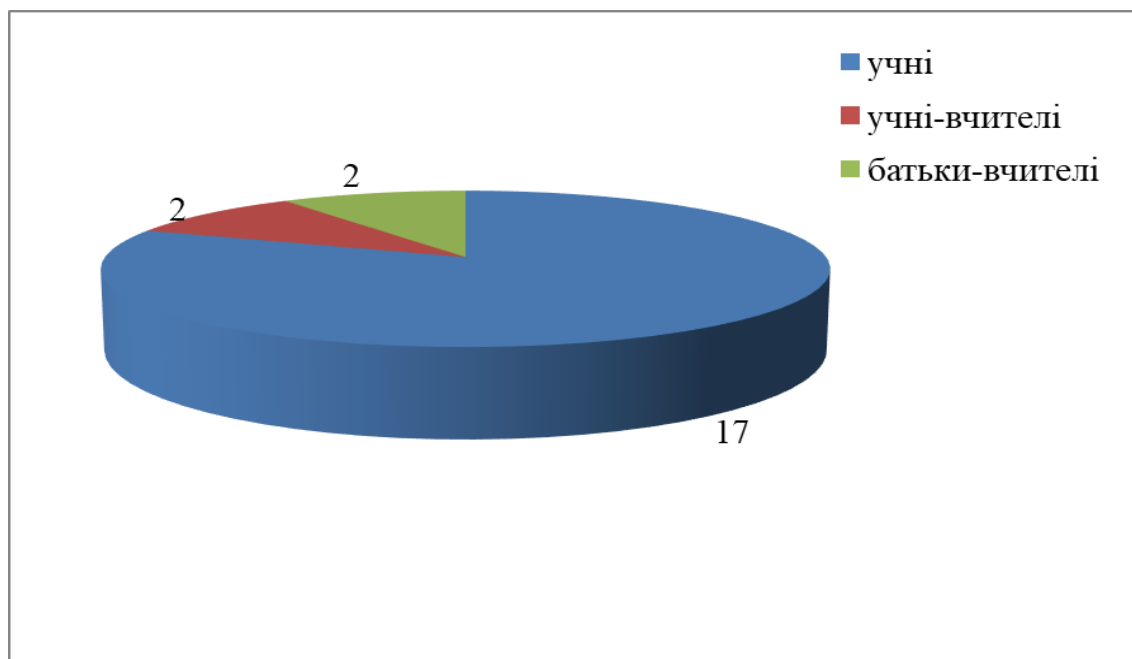

Рис. 2.4.1. Програми медіації 2017-2018 році (вересень-травень)

Усього взяли участь у медіації - 69 осіб, з яких:

- учні - 55 осіб (80%);
- батьки - 9 осіб (13%);
- учителі - 5 осіб (7%).

У 2018-2019 році проведено 25 медіацій. З них:

- 16 медіацій з учнями гімназії (непорозуміння, образи, глузування);
- 4 медіацій з учнями і вчителями (непорозуміння);
- 5 медіацій з батьками і вчителями (різні погляди на виховання дітей).

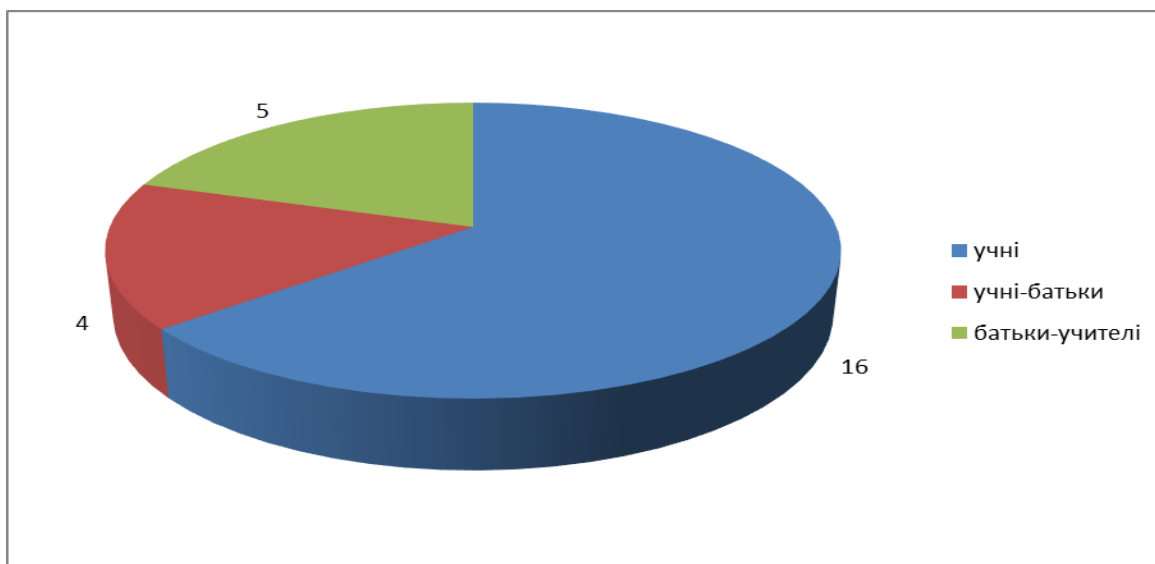

Рис. 2.4.2. Програми медіації у 2018-2019 році

Усього взяли участь у медіації - 136 осіб, з яких:

- учні – 89 осіб (64%);
- батьки - 28 осіб (30%);
- вчителі - 19 осіб (14%);
- правоохоронні органи – 2 особи (2%).

У 2019-2020 н. р. 18 медіацій. З них:

- 13 медіацій з учнями гімназії (непорозуміння, образи);
- 3 медіації з учнями і вчителями (непорозуміння);
- 2 медіація з батьками і вчителями (різні погляди на виховання дітей);

Усього взяли участь у медіації – 89 осіб, з яких:

- учні - 67 осіб (75%);
- батьки - 9 осіб (10%);
- вчителі - 13 осіб (15%).

У 2020-2021 н. р. 24 медіації. З них:

- 14 медіацій з учнями гімназії (непорозуміння, образи);
- 4 медіації з учнями і вчителями (непорозуміння);
- 6 медіацій з батьками і вчителями (різні погляди на виховання дітей);

Усього взяли участь у медіації – 80 осіб, з яких:

- учні - 58 осіб (73%);
- батьки - 14 осіб (17%);
- вчителі - 8 осіб (10%).

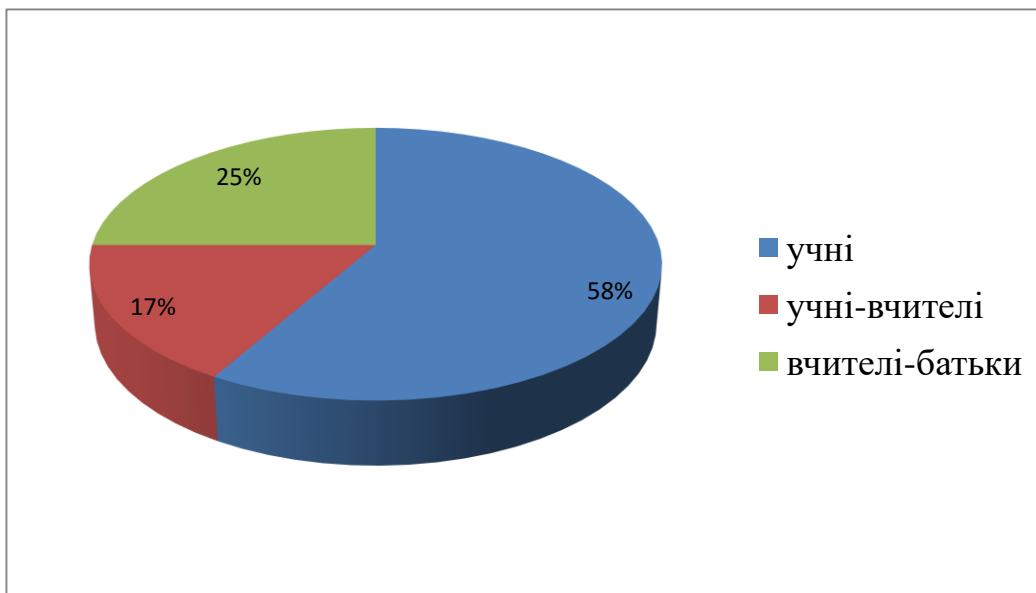

Рис. 2.4.3. Програми медіації у 2020-2021 році

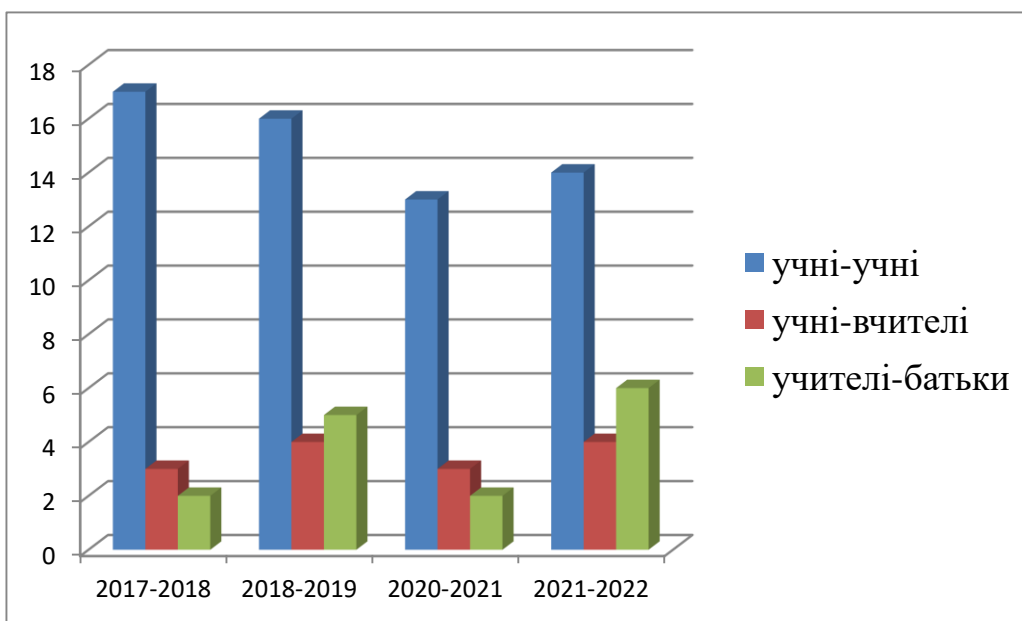

Рис. 2.4.4. Зведений розподіл учасників медіацій за роками подано в наступній гістограмі

З кожним роком довіра педагогічного колективу, здобувачів освіти, батьків до програм медіації все більше зростає.

Команда підготовлених старшокласників-посередників (медіаторів), які допомагають своїм одноліткам розв'язувати конфлікти мирним шляхом, та працюють над формуванням безпечної атмосфери в навчальному закладі, використовують у своїй роботі кола спільноти (порозуміння, прийняття рішень, тематичні).

Зокрема, медіаторами ШСП Піщанської гімназії за період з 2017 року по 2021 року проведено 108 кіл:

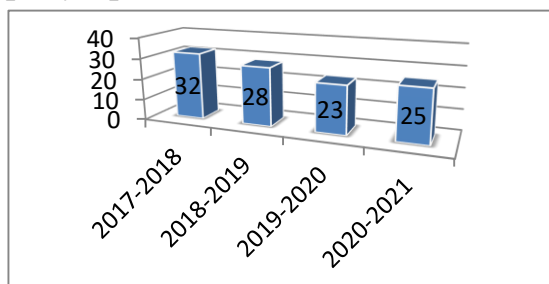

Рис. Рис. 2.4.5. Кола (цінностей, порозуміння, прийняття рішень, тематичні)

За період 2017-2021 рр.

Тематики кіл:

- здоровий спосіб життя;
- проблеми у спілкуванні з однокласниками;
- плани на майбутнє;
- майбутня професія;
- шкільна форма;
- образи на учнів старшого віку;
- відношення до чужої власності;
- відносини з учителями, класним керівником;
- спілкування між хлопцями і дівчатами;
- яким я хочу бачити класного керівника;
- відповідальна поведінка;
- як керувати емоціями?
- яким я вважаю справжнього друга?
- моя поведінка в соціальних мережах та ін.

Кола допомагають дітям повернутися один до одного обличчям та налагодити взаємовідносини (Додаток 19). У результаті відбувається налагодження конструктивної взаємодії в дитячих колективах, відновлення стосунків між учасниками конфліктів, вирішення проблем, глибше пізнання характеру один одного, врахування інтересів дітей, налагодження довірливих взаємин з ровесниками, що сприяє згуртуванню колективу класу, удосконаленню здібностей толерантного спілкування, поглибленню знань про нові шляхи вирішення проблем.

2.5. Поширення досвіду застосування відновних стосунки у конфлікті практик

Досвід впровадження відновних практик постійно поширюється координатором та медіаторами Шкільної служби порозуміння Піщанської гімназії. Були проведені такі заходи (2017-2022 рр.):

- виступ практичного психолога Чикун Л.М. на педагогічній раді гімназії на тему “Проект “Відновні практики в школах. Шкільна служба порозуміння”;
- інформування педагогічного колективу гімназії про досягнення ШСП та подальші кроки впровадження відновного підходу в гімназії (реклама, інформаційні повідомлення, презентація);
- виступи на методичному об'єднанні практичних психологів і соціальних педагогів системи освіти Піщанської громади для висвітлення досвіду упровадження відновних підходів для залагодження шкільних конфліктів “Відновні практики в школах. Шкільна служба порозуміння”;
- інформування інших установ, організацій, які опікуються дотриманням прав та свобод молодого покоління;
- проведення тренінгу «Базові навички медіатора ШСП» у м. для учнів Піщанської гімназії (23. 03. 2018);
- обласний семінар «Впровадження медіації. Обмін досвідом», м. Полтава (26. 04. 2018);
- проведення “Кола цінностей” для учасників тренінгу «Базові навички медіатора ШСП (учнів та педагогічних працівників), м. Горішні Плавні (29.05. 2018).
- проведення тренінгу «Базові навички медіатора ШСП» для учнів та вчителів шкіл м. Пирятин (29. 05. 2018);
- написання проекту “Небайдужі люди” за програмою протидії торгівлі людьми, яка підтримувалася міжнародною організацією з міграції (МОМ) та агенством міжнародного розвитку США(USAID) у співпраці з Піщанською громадою (11. 07. 2019);
- представлення досвіду онлайн “Медіація як мистецтво вирішення конфліктів” (курси підвищення кваліфікації практичних психологів, м. Полтава, квітень 2021);
- презентація досвіду «Відновні практики в школах», на науково-практичному онлайн-семінарі «Ефективна школа: автономізація академічної, організаційної, фінансової, кадрової діяльності ЗЗСО як одна з умов підвищення ефективності освітніх послуг» за темою «Формування позитивного іміджу освітнього закладу та розвитку психологічного мікроклімату педагогічного колективу в умовах автономії закладу освіти: з досвіду роботи» (травень 2021);
- проведення тренінгу «Базові навички медіатора ШСП» для учнів Піщанської гімназії (08. 06. 2021);
- майстер-клас на тему «Відновні практики в освітньому закладі. Медіація. Коло» на регіональній (не)конференції для шкільних педагогів mini EdCamp Nedoarky 2021 «Освітні стартапи. Від мрії до дії»(4.09.2021);

- майстер-клас на тему “Відновні практики в школах. Медіація як мистецтво вирішувати конфлікти. Шкільна служба порозуміння”, для студентів -психологів Кременчуцького національного університету ім. М. В. Остроградського (16.02. 2022).

З означеної тематики практичним психологом Чикун Л.М. підготовлені публікації:

1. Чикун Л.М. Організація шкільної служби порозуміння в Піщанській гімназії. //У вирії творчих злетів. Десятиліття творчих справ: Науково-популярне видання. – Комсомольск: СВД Олексієнко ВВ., 2013. – 160с.

2. Лобан І. Л., Чикун Л. М. Відновні практики як метод профілактики девіантної поведінки серед учнів // Психолого-педагогічні та політичні проблеми у трансформаційних процесах українського суспільства: збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Кременчук, 2014. – 73 с.

3. Лобан І. Л., Чикун Л. М. Профілактика подолання проявів булінгу в учнівському середовищі//«Психологічні координати розвитку особистості: реалії та перспективи»:збірник матеріалів III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Психологічні координати розвитку особистості: реалії та перспективи» до 100-річчя Національної академії наук України. – Полтава, 2018.

Практичний психолог залучалася до вирішення конфліктних ситуацій в загальноосвітніх навчальних закладах Кременчуцького району за запитом адміністрації (Максимівський НВК, Ялинцівський НВК).

Висновки до розділу 2

Шкільна служба порозуміння Піщанської гімназії (координатор - Чикун Л.М.) стала дієвим майданчиком для вирішення шкільних конфліктів, що дозволило знизити рівень конфліктності, зменшити прояви протиправної поведінки школярів, навчити членів шкільного співтовариства новій відновній практиці вибудовування відносин і реагування в конфліктних ситуаціях.

Використання методу шкільної медіації дозволяє задовольнити потреби учасників освітнього процесу в безпеці, захищеності, стабільності, дозволяє навчити приймати переконання інших людей і робить їх рівноправною стороною в пошуку виходів зі сформованого конфлікту.

Шкільна служба порозуміння Піщанської гімназії активно здійснює свою роботу за напрямками:

- презентаційні заходи: ознайомлення з відновними практиками учнів, учителів, батьків, представників громадськості;
- випуск стендової газети ШСП, буклетів;
- проведення медіацій (вирішення конфліктів): учень – учень; учень – учитель; учень – батьки; учитель – батьки; учень, батьки – учитель;
- проведення кіл (цінностей, тематичних, вирішення конфліктів та складних питань);
- проведення розвивальних занять, класних годин з учнями гімназії з розвитку навичок конструктивної поведінки.

Усі конфлікти завершилися примиренням сторін. У результаті подальшого контролю між сторонами конфліктів встановилися стабільні доброзичливі відносини.

Навчені школярі-медіатори стають активними «агентами змін» в шкільному співтоваристві та сприяють створенню в школі атмосфери поваги і взаєморозуміння.

Таким чином, учні гімназії готуються до успішної самореалізації в житті, розвиваючи соціальну та громадянську компетентності: уміння працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів; повагу до закону, дотримання прав людини.

ВИСНОВКИ

Практична реалізація впровадження відновних практик у загальноосвітніх закладах пов'язана зі створенням шкільної служби порозуміння, що складається з працівників освітньої організації, учнів та їхніх батьків, які пройшли необхідну підготовку і навчання основам методу шкільної медіації та відновного підходу.

Шкільна медіація сприяє швидкому та ефективному розв'язанню конфліктів на локальному рівні без залучення владних структур і адміністративного тиску.

Досвід шкільної служби порозуміння Піщанської гімназії свідчить про збільшення кількості звернень до медіаторів, спостерігається позитивна тенденція до мирного вирішення конфліктів у навчальному закладі в результаті запровадження відновних практик. Це підтверджується статистичними звітами по роботі ШСП.

Підлітки, що засвоїли інформацію по ефективному вирішенню конфліктів, отримали досвід на класних годинах, колах порозуміння, які проводилися активом ШСП, проводять зустрічі порозуміння самостійно. Крім того, учасники ШСП, підлітки групи підтримки і їх друзі одержують підготовку до конструктивного управління конфліктами у власному житті, кар'єрі, сім'ї, суспільстві. У процесі оволодіння посередництвом вони набувають комунікативних умінь, у дітей розвивається відчуття відповідальності за свій вибір і рішення, а також відчуття особистої значущості.

Робота ШСП сприяє задоволенню інтересів гімназії, пов'язаних із забезпеченням сприятливої і психологічно комфортної атмосфери отримання освіти.

Шкільна служба порозуміння є майданчиком для вирішення шкільних конфліктів, заснованим на принципах толерантності, рівноправності, самостійності підлітків.

Таким чином, служба порозуміння – це не тільки спосіб вирішення конфліктів, але і місце, де молоді люди можуть спробувати себе в різних ролях: «піарника», «тренера», «організатора», «координатора», «медіатора». Це новий простір для розвитку лідерських якостей, «проби себе в професії», отримання досвіду, самореалізації.

Список використаних джерел

1. Альтернативні підходи до розв'язання конфліктів: теорія і практика застосування /Уклад. : Н. Гайдук, І. Сенюта, О. Бік, Х. Терешко. — Львів: ПАІС, 2007. — 296 с.
2. Андрєєнкова В. Л., Дацко О. В., Лунченко Н. В., Мараховська Т. А. Навчальна програма «Базові навички медіатора в навчальному закладі та громаді. Забезпечення участі жінок і дітей у розв'язанні конфліктів та миробудуванні»: робочий зошит / За ред. Левченко К. Б. – К.: ФОП Стеценко В. В. – 2016. – 31 с.
3. Вирішую конфлікти та будує мир навколо себе. Базові навички медіації однолітків. Навчально-методичний посібник. / Андрєєнкова В.Л., Левченко К.Б., Матвійчук М.М., Дацко О.В. – К.: ФОП Нічога С.О. – 2020. – 200 с.
4. Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 №1646, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 03.02.2020 №111/34394
5. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. Навчально-методичний посібник/ Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В., Войцях Т.В., Калашник О.А. та ін. – К.: ФОП Нічога С.О. – 2020. – 196 с.
6. Збірка статей «5 років діалогу і 25 років медіації в Україні: від протистояння до порозуміння» [редактори-укладачі: А. Гусєв, К. Гусєва, Г. Похмелкіна. За заг. ред. І. Терещенко] - К.: ВАІТЕ, 2019. - 340 с.
7. Зер, Говард. Зміна об'єктива: новий погляд на злочин та правосуддя / пер. з англ. М. Яковлева // Г. Зер.- К.: Унів. Вид-во «Пульсари», 2004. - 224 с.
8. Клас без провини: інструменти для розв'язання конфліктів і сприяння розвитку міжособистісного інтелекту/ С. Гарт, В.К. Годсон; пер. з англ. О.І.Олійник. – Харків: Вид-во Ранок, 2020. – 225с.
9. Коэн Р. Медиация ровесников в школе: школьники разрешают конфликт / Р. Коэн.- Одесса: 2001. - 202 с.
10. Комплект освітніх програм «Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіації». - К. - 2018. – 140 с.
11. Ледерак Дж.П. Маленькая книжка трансформации конфликтов. Good Books, 2016. – 70 с.
12. Миротворча Освіта для Нової Української Школи. Збірка статей / За загальною редакцією К. Зезюліної та І. Ландес. - Дніпро, 2021. -100 с.
13. Муліка К.М. ШСП як шлях до підвищення психологічної культури в учнівському середовищі. Постметодика, № 6(97), 2010. - С.32-37
14. Ненасильницьке спілкування – мова життя/ М.Б. Розенберг; пер. з англ. О.І. Олійник. – Харків: Вид-во Ранок, 2020. – 256 с.
15. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Міністерство освіти і науки України. (2016).URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
16. Олійник О. Емпатія [Електронний ресурс] / Оксана Олійник // Positive Psychology Program. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.empatia.pro/7->

vprav-dobrochesnosti-dlya-doshkilnyat-i-shkolyariv/?fbclid=IwAR1TVs0IZgtkNijlsNB9rLw4YZCp5Bz0xIt4tik4SHmQuas416FCi3TCpQ.

17. Положення про психологічну службу у системі освіти України: Міністерство освіти і науки України. (2018, 22 травня). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18>

18. Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти у 2021/2022 н. р. Лист МОН України від 16.07.2021 № 1/9-363. URL: <https://imzo.gov.ua/2021/07/19/lyst-mon-vid-16-07-2021-1-9-363-pro-priorytetni-napriamy-roboty-psykholohichnoi-sluzhby-u-systemi-osvity-u-2021-2022-n-r/>

19. Праніс К., Стюарт Б., Уедж М. Кола примирення. Від злочину до повернення в громаду [Текст]: пер. з англ. / К. Праніс, Б. Стюарт, М. Уедж. – К.: Видавець Захарченко В. О., 2008. – 272 с.

20. Проєкт «Мирна школа» . Інститут миру і порозуміння. Проєкт «Мирна школа» URL: <https://safeschools.com.ua/>

21. Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід. Методичний посібник. / Андрєєнкова В.Л., Мельничук В.О., Калашник О.А. – К.: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. – 132 с.

22. Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально- педагогічний аспект. - [Навч.-метод. посібник] / - К.: ФОП Стеценко В.В. - 2016. - 192 с.

23. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період : метод. рек. / заг. ред. Панок В.Г., Левченко К.Б. – Київ : МЖПЦ «Ла Страда – Україна», 2014. – 84 с.

24. Створення системи служб порозуміння для впровадження медіації за принципом «рівний-рівному/рівна-рівній» та вирішення конфліктів мирним шляхом у закладах освіти. – К.: ФОП Нічога С.О. – 2018. – 174 с.

25. Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі на 2021 рік. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.12.2020 № 1668-р

26. Психологічний супровід формування демократичних засад та профілактики і розв'язання конфліктів у закладі освіти / авт. кол. В. М. Горленко, І. В. Марухина, В. Г. Панок, В. В. Предко, В. В. Рибалка, Д. Д. Романовська, Н.В. Сосновенко; за заг. ред. В. Г. Панка. Київ : Ніка-Центр, 2021. - 168 с.

27. Терещенко И.Г., Гусева А.В., Гусев А.И. Медиация в школе: украинский опыт внедрения /И. Г. Терещенко. А.В. Гусева, А.И. Гусев. Информационно-исследовательский центр «Интеграция и развитие» . - К.:Золотые ворота, 2013. - 150 с.

28. Шанобливі батьки, шанобливі діти : 7 ключів до перетворення сімейного конфлікту в співпрацю/ С. Гарт, В.К. Годсон; пер. з англ. О.І.Олійник. – Харків: Вид-во Ранок, 2020. – 240 с.

29. Шкільна служба розв'язання конфліктів: досвід уповноваження. Посібник / Коваль Р., Горова А., Нікітчук А., Микитюк О., Ліхоліт Ю. – К.: Видавець Захаренко В.О., 2009. - 168 с.
30. Шкільна служба порозуміння : досвід упровадження медіації в Луганській області : навч-метод. посібник / упоряд. : Л. П. Волченко, В. В. Байдик, С. В. Демчук. Харків : «Друкарня Мадрид», 2018. 104 с.
31. Щодо вирішення конфліктів серед дітей в закладах освіти шляхом впровадження медіації. Лист Міністерства освіти і науки України від 30.08.2018 № 1/9-516.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Визначення термінів [29]

Відновний підхід – підхід до розв’язання конфліктних ситуацій, який передбачає відновлення порушених унаслідок конфлікту зв’язків та стосунків його учасників та їхнього оточення, виправлення завданої конфліктом шкоди та створення шкільної атмосфери, яка знижує ризик виникнення таких ситуацій. Це нова парадигма мислення і розвитку практики *включення, поваги і відповідальності*.

Відновні практики – відповідні процедури та процеси, що мають на меті вирішення суперечливих та проблемних питань шляхом співробітницького підходу та базуються на принципах відновного підходу: включення та врахування інтересів усіх зацікавлених сторін, добровільності та самовизначення учасників, розуміння, поваги і відповідальності.

Вирішення конфліктів – процес вирішення суперечки або конфлікту людьми для відповідного задоволення їхніх інтересів, результати якого є для них прийнятними.

Кола – відновна практика, що сприяє залученню до вирішення проблеми усіх зацікавлених осіб та забезпечує їх активну участь у обговоренні ситуації та прийнятті рішень. Головною особливістю Кола є те, що кожен з учасників має можливість висловити власний погляд та бути почутим іншими членами Кола завдяки процедурі, що забезпечує рівність усіх учасників.

Координатор ШСП – особа (або група осіб), які пройшли відповідну підготовку за цими рекомендованими стандартами, які координують поточне функціонування ШСП / програми медіації однолітків.

Медіація – це добровільний і конфіденційний процес, у якому нейтральна третя особа (медіатор) допомагає сторонам знайти взаємоприйнятний варіант вирішення ситуації, що склалася. Особливою рисою медіації є те, що сторони спільно беруть на себе відповідальність за прийняття рішення та його виконання.

Медіація однолітків – процес розв’язання конфліктів між школярами за участі нейтрального посередника, функції якого виконують спеціально підготовлені старшокласники – медіатори ШСП.

Медіатор-одноліток – учень середньої школи, який пройшов відповідну підготовку з медіації, має необхідну кваліфікацію і може полегшити процес врегулювання спорів між учнями, застосовуючи медіацію.

Освіта у сфері вирішення конфліктів – освітні практики, які моделюють та навчають – з урахуванням специфіки різних культур - низці процесів, практик та навичок, які допомагають вирішити особистісний, міжособистісний та інституційний конфлікти та створити безпечне та сприятливе суспільство.

Переговори – процес пошуку та обговорення можливих рішень з метою досягнення домовленості щодо проблеми або конфлікту, в якому беруть участь принаймні дві особи.

Програма медіації однолітків – програма загальноосвітнього навчального закладу, яка готує та підтримує учнів-медіаторів з метою запропонувати медіацію як один з інструментів врегулювання конфліктів у школі.

Цінність – ідея, переконання, що відображають світогляд особи, групи, громади, на які можна спиратися у процесі ухвалення рішень.

Шкільна Служба Порозуміння (ШСП):

1) служба, що має на меті впровадження відновного підходу в школі шляхом інформування і навчання учнів та застосування відновних практик за принципом «рівний-рівному»;

2) команда підготовлених учнів-медіаторів, які допомагають своїм ровесникам розв'язувати конфлікти мирним шляхом (використовуючи у роботі відновні практики – медіацію однолітків, коло) та працюють над формуванням безпечної атмосфери у навчальному закладі. ШСП координує координатор - психолог або соціальний педагог, який пройшов підготовку і володіє знаннями та навичками з організації та керування ШСП.

Алгоритм дій щодо впровадження відновних практик [13] у Кременчуцькому районі

Підготовчий етап

Інформаційна кампанія:

- інформувати начальника відділу освіти, керівника навчального закладу, де планується запровадити ШСП, про інноваційний підхід у профілактиці та подоланні шкільних конфліктів та підліткової злочинності, а саме впровадження відновних практик у загальноосвітніх навчальних закладах;

- ознайомити широкий загал учасників навчально-виховного процесу, зокрема, керівників установ, організацій, закладів освіти з особливостями роботи ШСП та можливостями співпраці (лекторій, наради, батьківські збори, перегляд фільму, презентації, індивідуальні бесіди, пропозиції тощо).

Організаційне планування:

- скласти кошторис витрат на впровадження проекту (тренінг для медіаторів-дорослих "Базові навички медіатора шкільної служби порозуміння" - I етап, тренінг для координаторів-координаторів дорослих "Базові навички координатора шкільної служби порозуміння" - II етап, тренінг для підготовки медіаторів-дітей - III етап);

проаналізувати можливість запрошення тренерів у район (місто) для проведення тренінгу або направлення представників для навчання в інші регіони. Навчання проводиться благодійною організацією "Український центр порозуміння" з наданням відповідних сертифікатів. Можливе залучення до навчального процесу Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи для отримання працівниками психологічної служби, які проходять навчання, базових навичок медіатора, координатора, сертифікату про підвищення кваліфікації державного зразка. На тренінги для дітей запрошуються діти-медіатори у супроводі з координатором із різних регіонів (міст, районів), тому слід передбачити поселення, харчування дітей.

Перший етап очного навчання координаторів-медіаторів дорослих:

- організація та проведення тренінгу на базі району (міста) "Базові навички медіатора шкільної служби порозуміння" або організація поїздки дорослих-медіаторів для участі у тренінгу;

- отримання учасником тренінгу завдань для самостійного виконання та набуття практичного досвіду роботи.

Перший етап

Гармонізація психологічного мікроклімату в навчальному закладі:

- організувати презентації проекту, активно запровадити у навчальному закладі відновний підхід при вирішенні шкільних конфліктів, у ході роботи проводити навчально-просвітницьку діяльність щодо видів конфліктів, їх стадій розвитку та можливих шляхів вирішення. Головна мета діяльності на цьому етапі - гармонізувати морально-психологічний клімат у навчальному закладі, створити атмосферу довіри, сформувати інформаційний банк матеріалів про наявність

виходу із складних ситуацій шляхом переговорів (виконавець - дорослий-медіатор, який успішно завершив 4-денний тренінг "Базові навички медіатора шкільної служби порозуміння", має відповідний проміжний сертифікат) та отримав завдання I етапу).

Формування команди старшокласників- медіаторів:

- відбір дорослим-медіатором із кола старшокласників для навчання майбутніх учнів-медіаторів (до потенційних медіаторів можуть залучатися також учні з девіантною поведінкою, які користуються авторитетом серед однолітків). Відбір проводиться за допомогою спостереження, тестування, анкетування;

- налагодити співпрацю з органами учнівського самоврядування та адміністрацією навчального закладу щодо запровадження ШСП.

Дистанційне навчання медіатора, координатора шкільних служб порозуміння:

- виконання та подання для аналізу у БО "Український центр порозуміння" завдання I етапу.

Другий етап

Другий етап очного навчання координаторів-медіаторів дорослих

дорослому-медіатору, який успішно завершив 4-денний тренінг "Базові навички медіатора шкільної служби порозуміння", має відповідний проміжний сертифікат та успішно виконав контрольні завдання I етапу, пропонується пройти 4-денний тренінг "Базові навички координатора шкільної служби порозуміння". Лише після успішного завершення двох тренінгів по 4 дні доросла особа отримує сертифікат про право запроваджувати шкільні служби порозуміння (на цей час у неї сформований перелік потенційних старшокласників для підготовки до проведення медіації). Після отримання кінцевого сертифікату (на підставі двох проміжних) фахівець має право готувати медіаторів-старшокласників та запроваджувати ШСП.

Третій етап

Навчання медіаторів-старшокласників:

- погодити графік проведення навчального тренінгу для учнів з адміністрацією та педагогічним колективом закладу;

- здійснити організаційні підготовчі заходи для проведення тренінгу для старшокласників (місце проведення, проживання учнів, харчування тощо);

- передбачити участь у тренінгу для старшокласників медіаторів-старшокласників з інших регіонів у супроводі з координатором-фасилітатором дорослим.

Інформування громадськості:

- проінформувати батьків, учнів, громадськість про підготовку старшокласників-медіаторів та запровадження ШСП.

Необхідні ресурси

Інформаційно-методичні:

- інформаційно-методичне сприяння при запровадженні проекту надає Благодійна організація "Український центр порозуміння". Кращий досвід запровадження шкільних служб порозуміння у Полтавській області мають:

Кременчуцький центр практичної психології і соціальної роботи відділу освіти Кременчуцької райдержадміністрації (завідувачка Наріжна Валентина Анатоліївна), Піщанська гімназія Кременчуцького району (районний координатор Чикун Людмила Миколаївна), Пирятинська спеціалізована загальноосвітня школа № 4 I-III ст. (районний координатор Росюк Алла Олександрівна), Березоворудківська ЗОШ I-III ст. (координатор Прокопенко Світлана Сергіївна), Пирятинська районна громадська організація "Жіночі ініціативи" (координатор Таран Ірина).

Організаційні:

- представники влади: райдержадміністрація (міськвиконком) (Кременчуцька райдержадміністрація);

- установи, заклади системи освіти: відділ освіти райдержадміністрації (міськвиконкому), навчальний заклад системи загальної середньої освіти, Кременчуцький центр практичної психології і соціальної роботи відділу освіти Кременчуцької райдержадміністрації, Піщанська гімназія Кременчуцького району, загальноосвітні навчальні заклади Кременчуцького району;

- правозахисні органи Кременчуцького району: районний суд, районна прокуратура, сектор кримінальної міліції у справах дітей Кременчуцького РВ УМС у Полтавській області.

- служби, які займаються справами дітей у Кременчуцькому районі: служба у справах дітей райдержадміністрації, районний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, відділ у справах сім'ї, молоді і спорту райдержадміністрації.

Матеріальні:

- окремий кабінет із відповідними меблями; робочі зошити з друкованою основою; канцтовари; методичне забезпечення; витрати на проведення тренінгів; оплата праці тренерам; харчування та проживання учасників тренінгу.

Співвиконавці

Кременчуцький районний центр практичної психології і соціальної роботи відділу освіти Кременчуцької районної державної адміністрації.

Оцінка результатів

Кількісні показники:

- кількість учасників навчально-виховного процесу, які мають змогу скористатися медіацією при вирішенні конфліктних ситуацій;

- кількість працюючих координаторів, медіаторів ШСП у районі;

- кількість проведених медіацій, "кіл примирення";

- зменшення випадків насилля та жорстокості у навчальному закладі;

- зменшення кількості випадків підліткової злочинності;

Якісні показники:

- активність учнів, яка виявляється у ході запровадження ШСП, висловлювання пропозицій, відгуків. Конкретні звернення

по допомогу при вирішенні конфліктних ситуацій. Створення атмосфери взаємодії, співпраці, взаєморозуміння, зближення, згуртування, досягнення порозуміння.

Поширення досвіду

проведення "круглого столу" "Упровадження відновних технологій у практику діяльності психологічної служби" за участю представників БО Українського центру порозуміння Романа Ковалю, Альони Горової, представника Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи, представників районної державної адміністрації, районної ради, відділу освіти;

- проведення методичного об'єднання практичних психологів і соціальних педагогів системи освіти для висвітлення досвіду упровадження відновних підходів до залагодження шкільних конфліктів;

- презентація проекту "Запровадження відновних технологій у практику діяльності загальноосвітнього навчального закладу" на обласному семінарі "Удосконалення просвітницько-профілактичних заходів щодо запобігання правопорушень та проявів насильства серед неповнолітніх, попередження дитячої бездоглядності та безпритульності" ;

- створення презентації для педагогічного колективу шкільної служби порозуміння за участю медіаторів на педагогічній раді гімназії;

- стаття у ЗМІ;

- розроблена у ході проекту модель буде запропонована до реалізації у загальноосвітніх навчальних закладах області;

- випуск збірки методичних матеріалів для зацікавлених працівників щодо запровадження ШСП;

- інформування педколективу гімназії про досягнення ШСП та подальші кроки впровадження відновного підходу в гімназії (реклама, інформаційні повідомлення, презентація);

- інформування інших установ, організацій, які опікуються дотриманням прав та свобод молодого покоління.

Очікувані результати

Покращення соціально-психологічного мікроклімату в шкільних колективах (кількісні та якісні показники), створення дієвої комплексної моделі відновних підходів профілактики підліткової злочинності із залученням громадськості, відповідних установ та організацій. Підвищення психологічної культури учасників освітнього процесу.

**Звіт учасника проекту (Чикун Л.М.) з підготовки координаторів ШСП
«Кроки до впровадження медіації ровесників»
(За матеріалами БО «Український Центр Порозуміння»)**

П І П	Чикун Людмила Миколаївна
Назва навчального закладу, де Ви працюєте:	Піщанська гімназія Кременчуцького району Полтавської області
Робота з адміністрацією навчального закладу	
Які заходи було проведено для ознайомлення адміністрації школи з ідеєю шкільної медіації?	1.Ознайомлення адміністрації гімназії на нараді при директорі Ткаченко В.І. 2.Презентація ідеї створення шкільної медіації на батьківській конференції (педагоги - 29 осіб, батьки – близько 120 осіб)
Яке ставлення керівництва школи до створення ШСП наразі?	Позитивне: адміністрація гімназії та педагогічний колектив зацікавлені в створенні ШСП в навчальному закладі
Презентаційні та інші заходи	
Які презентаційні заходи (презентації, тренінги, доповіді тощо) Ви проводили в школі?	1.Презентації шкільної медіації. 2. Медіації. 3. Кола цінностей. 4. Кола вирішення проблемних ситуацій. 5. Кола тематичні. 6. Виступи ШСП перед адміністрацією, класними керівниками
Для кого (адміністрація, педагоги, учні яких класів) ?	- Доповідь про про ідею створення шкільної служби порозуміння в гімназії. - Виступи перед класними керівниками про створення ШСП. - Презентація на батьківській конференції «Впровадження відновних практик в школі.Шкільна служба порозуміння». - Презентація ідеї створення ШСП для учнів 5-10 класів (всього 12 класів)
Що саме проводилося в рамках презентацій ?	Були проведені презентації для учнів за рекомендованою схемою, з демонстрацією фільму. Для адміністрації, вчителів та батьків - без демонстрації фільму
Як було сприйнято інформацію аудиторією?	1. Адміністрація, вчителі – зацікавились у запровадженні відновних практик у гімназії, та схвалили ідею створення ШСП. 2. Учні 5-8 класів емоційно сприйняли інформацію і підтримали ідею створення ШСП. 3. Учні 9-10-х з зацікавленням підтримали ідею створення ШСП.
Які ще презентаційні заходи та для кого варто було б провести?	Для педагогів, батьків провести Кола цінностей

Які ще заходи Ви проводили, про які ще не написали?	<ul style="list-style-type: none"> - Анкетування учнів гімназії з метою відбору команди медіаторів. - Конкурс малюнків серед учнів 5-11 класів “В конфліктній ситуації врятує медіація”. Сім учнів (переможці конкурсу в гімназії) надіслали свої малюнки на конкурс в м. Київ. - Попередні індивідуальні зустрічі з учасниками конфлікту.
---	---

Практичне проведення відновних практик	
Яку кількість медіацій Ви провели на сьогоднішній день?	5 медіацій
<p>Коротко опишіть, будь ласка, кожен з випадків за схемою:</p> <ul style="list-style-type: none"> - хто були сторони конфлікту; - звідки сторони дізнались про можливість медіації; - скільки часу тривала медіація; - який результат медіації? 	<p>1-й випадок: під час екскурсії до Запоріжжя в автобусі діти спілкувалися, гралися , але спілкування вийшло за межі. Учителі, які супроводжували дітей, нічого протиправного не помітили. Вранці мати хлопчика В. прийшла до директора гімназії зі скаргою на те , що її дитині нанесли фізичні ушкодження. Увечері, коли хлопчик роздягнувся, мати побачила на тілі синці. Спитавши сина про причини травмування, вона зрозуміла, що гра в автобусі переросла в бійку і дівчинка нанесла йому тілесні ушкодження. Мати звинувачувала не тільки дітей, але і молодих учителів, які їх супроводжували.</p> <p>Сторони конфлікту:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Мати учня В., якого травмували. - Матері двох однокласниць , які нанесли фізичні ушкодження: класний керівник Ш. та вчителі, які супроводжували екскурсію. <p>З’ясувавши ситуацію, що сталася, директор гімназії запропонував практичному психологу застосувати медіацію для розв’язання конфлікту. Сторони погодились.</p> <p>Медіація тривала близько 1-ї години.</p> <p>Результат медіації:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Сторони зрозуміли позицію протилежної сторони та погодились більше уваги приділяти дітям у вихованні. - Зменшився рівень агресії, недовіри. <p>2-й випадок:</p> <p>Учениця 11-го класу висунула звинувачення своїм подругам, що вони розповсюджують про неї плітки, і вона хоче з ними “розібратися”, після уроків. Групу дівчат, які грубо розмовляли між собою, побачила соціальний педагог Л. та поспішила до них. Дівчата розбіглися. Однак, конфлікт не припинився.</p> <p>Сторони конфлікту - учениця 11 класу М. та 2 учениці 8-го класу Н., Т.</p> <p>Про можливість медіації сторони дізнались при індивідуальній бесіді наступного дня та висловили згоду на участь у медіації.</p> <p>Тривалість медіації - 1 година</p> <p>Результат:</p> <ul style="list-style-type: none"> - виявлення основної причини розповсюдження пліток: недостатня увага з боку дівчат Н. та Т. до своєї подруги М.; - налагодження дружніх стосунків; - розуміння викривлення інформації третіми особами <p>3-й випадок</p> <p>Учениця 7-го класу Д., яка прийшла до гімназії минулого року з школи м.Кременчука, постійно потрапляє з учнями класу в конфліктні ситуації. Їй здається, що з неї глузують. Учні класу стверджують , що Д.</p>

сама всіх зачіпає, щоб побігати. Нещодавно травмувала пальці однокласнику дверима, батьки хлопчика та інших учнів класу схвильовані поведінкою дівчинки, яка дійсно має більшу вагу тіла і не може розрахувати свої сили так, щоб не травмувати інших. Д. дуже емоційно сприймає негативне відношення класу до неї, критики не сприймає. Класний керівник не знаходить спільної мови з матір'ю Д., яка захищає дочку і звинувачує клас.

- Класному керівнику та матері Д. було запропоновано участь у медіації.

Сторони конфлікту:

Класний керівник та мати Д.

Тривалість медіації 1,5 год.

Результат:

- взаємна довіра сторін;
- знаходження спільних рішень конфлікту;
- глибоке розуміння класним керівником проблем дитини та психологічних травм у минулому;
- зникнення агресії у ставленні до іншої сторони

4-й випадок:

Міжособистісний конфлікт

Дівчата 8-го класу сидять за однією партою, але постійно конфліктують: ображають одна одну, на прохання допомогти або поділитися книжкою відповідають негативно, навіть б'ються

Сторони конфлікту – однокласниці Р. і К.

Про можливість медіації учениця Р. дізналася від психолога-медіатора, до якого прийшла по допомогу.

Іншій учениці було запропоновано вирішити проблему, запросивши на індивідуальну бесіду.

Тривалість медіації - 1 урок

Результат:

Однокласниці не конфліктують, не сваряться, з розумінням ставляться одна до одної, стримують емоції

5-й випадок

Міжособистісні стосунки

Однокласники 4 класу М. і Д. конфліктують з першого класу. Спочатку Д. ображав М., бив, а М. плакав. Згодом почав ображати та бити не тільки Д., а й інших однокласників. Класовод стверджує, що хлопчик ще й часто говорить неправду, виправдовуючи свої вчинки перед батьками тим, що не він починає конфлікт. Провину не визнає. Батьки учнів знаходяться теж у конфлікті.

Сторони конфлікту: учні М. та Д.

Про можливість вирішення конфлікту учні дізналися від психолога в індивідуальній співбесіді

Тривалість медіації – 1 година

Результат:

- Учні почали товаришувати.
- Знизився рівень агресії, ворожості, напруги між сторонами.

Що Вам, як медіатору вдалося під час проведення медіацій?	<ul style="list-style-type: none"> - Відновити гармонійні стосунки в навчальному середовищі. - Допомогти сторонам почути одна одну. - Допомогти вирішити проблеми, отримати учасникам конфлікту відповідь на хвилюючі питання. - Знизити ворожість, напругу між сторонами. - Підвищити почуття відповідальності у дітей
Які виникли труднощі?	Недостатнє розуміння відповідальності, яку бере на себе особа після проведеної зустрічі
Яким чином їх можна вирішили?	Враховувати вікові особливості осіб (з учнями молодших класів вирішення конфліктних ситуацій краще проводити у вигляді кола)
Скільки Кіл Ви провели? <i>(питання для тих учасників, кому проведення Кіл було рекомендовано)</i>	<p>Усього проведено: 17 кіл</p> <p>З них:</p> <p>4-й, 5-А, 5-Б 6-А, 6-Б, 7-А, 7-Б, 8-Б, 9-А, 9-Б – кола цінностей</p> <p>4-й - проблеми розв’язання конфлікту</p> <p>5-А - проблеми розв’язання конфлікту</p> <p>7-Б - проблеми розв’язання конфлікту</p> <p>8-Б - проблеми розв’язання конфлікту</p> <p>Тематичні кола:</p> <p>”Що означає дружити”- 4 клас</p> <p>“ Яким я хочу бачити майбутнього класного керівника” - 9-б клас</p> <p>“ Мої плани на майбутнє”- 9-а клас</p>
Коротко опишіть кожне з Кіл за схемою: для кого проводилося Коло; - Які питання ставилися Хранителем; - яка тривалість Кола; - як Коло було сприйняте учасниками?	<p>4 клас, 5-А, 5-Б 6-А, 6-Б, 7-А, 7-Б, 8-Б, 9-А, 9-Б – кола цінностей</p> <p>Запитання:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Згадайте найважливішу для вас людину та назвіть притаманну їй рису/якість, яку ви вважаєте головною. - Розкажіть про свій досвід перебування в громаді/команді, коли відчули себе частиною громади - тривалість 1 навчальний урок <p>Сприйняття кола учасниками: всі учні висловлювали бажання такі кола проводити частіше</p> <ul style="list-style-type: none"> - 4 клас – покращилися стосунки між учнями в класі - 8-Б – діти пізнали глибше своїх однокласників(на очах у одного хлопчика виступили сльози, коли він сказав, що для нього найважливіша людина – мама, тому що вона у нього одна і більше нікого в світі немає) - бажання створити гармонійні стосунки в колективі <p>Коло розв’язання конфлікту:</p> <p>4 клас – конфлікт – агресивна поведінка 2 хлопчиків (постійні бійки)</p> <p>Запитання:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Що сталося? - Яким чином можна врегулювати ситуацію, що склалася? - Які у вас залишилися відчуття від проведеної зустрічі? <p>Тривалість: 1 навчальний урок</p> <p>Сприйняття кола учасниками: позитивне, висловили розуміння, що потрібно пробачати та товаришувати</p> <p>4 клас – конфлікт – хлопчик знову вступає в бійки з однокласниками та ображає</p> <ul style="list-style-type: none"> - тривалість 1 год. <p>Запитання: Що сталося?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Яким чином можна врегулювати ситуацію, що склалася? - Що потрібно змінити в своєму характері, щоб не виникали конфлікти?

	<p>- Поділіться своїми думками, щодо нашої бесіди в колі?</p> <p>- тривалість 1 навчальний урок</p> <p>Сприйняття кола учасниками:</p> <p>- позитивне, урахування потреби й інтересів усіх сторін, діти почали товаришувати, висловили бажання піти на зустріч один одному, не відповідати образою на образу</p> <p>6-А клас – конфлікт – конфліктна поведінка однокласника та скоєна ним крадіжка мобільного телефона у класі</p> <p>Запитання: Що сталося?</p> <p>- Чому, на Вашу думку, однокласник взяв телефон?</p> <p>- Які у вас були відчуття, коли дізналися про крадіжку?</p> <p>- Коли виникає у людини потреба брати чужі речі?</p> <p>- Що треба змінити однокласнику та вам особисто, щоб більше такого не сталося?</p> <p>Сприйняття учасниками:</p> <p>- усвідомлення та взяття відповідальності за наслідки своїх дій, бажання виправити завдану ним шкоду;</p> <p>- діти висловили довіру і надію, пробачити та налагодити взаємини.</p> <p>Висловлювання: бути уважнішим до однокласника, допомогти в навчанні, більше спілкуватися, довіряти, не говорити про минулі проблеми у стосунках</p> <p>7-Б – конфлікт – девіантна поведінка однокласниці (дівчинка гостро реагує на негативне ставлення однокласників до неї - плаче, навіть говорить, що не хоче жити)</p> <p>Запитання: Що сталося?</p> <p>- Що відчуваєте ви коли трапляються конфлікти?</p> <p>- Які конфлікти у спілкуванні були у Д. в іншій школі?</p> <p>- Яким чином можна врегулювати ситуацію, що склалася?</p> <p>- Які у вас відчуття після проведеної розмови?</p> <p>Тривалість -1,5 години</p> <p>Сприйняття учасниками:</p> <p>- діти отримали інформацію про однокласницю, яку принижували в іншій школі з приводу її зовнішності (морально і фізично), після чого у дівчинки був нервовий зрив і мати перевела дитину до Піщанської гімназії. Діти з розумінням поставились до однокласниці, висловили бажання налагодити відносини при взаємному толерантному відношенні Д.</p> <p>6-Б – небажання учнів і батьків вивчати другу іноземну мову (французька)</p> <p>Запитання: Що сталося?</p> <p>- Яка мова іноземна подобається більше?</p> <p>- Які труднощі у вас виникають і чому при вивченні даної мови?</p> <p>- Що ви відчуваєте, коли долаєте їх?</p> <p>- Яким чином можна виправити ситуацію?</p> <p>- тривалість 1 год.</p> <p>Сприйняття:</p> <p>- Зниження рівня тривожності учнів, полегшення після висловлювання своєї думки, сприйняття інших форм вирішення проблеми</p> <p>Коло зцілення</p> <p>7-Б – конфліктні стосунки між ученицею Д. та класом - за результатами проведеної медіації та кола розв'язання конфлікту</p> <p>Запитання:</p>
--	--

- Що змінилося у ваших стосунках?
- Які ще виникають проблеми у спілкуванні?
- Які побажання у вас один до одного з приводу розвитку дружніх відносин у класі?

- тривалість кола – 1 год.

Сприйняття:

- досягнення консенсусу щодо мирних шляхів розв'язання конфлікту
- діти задоволені змінами у стосунках, подобається висловлювати один одному свої думки, відчуття.

8-Б - конфліктна (демонстративна) поведінка дівчинки Р. у ставленні до однокласників та класного керівника: образи, невиконання завдань учителя. Високий рівень невротизації учениці, яка відчуває себе самотньою в класі.

Запитання: Що сталося?

- Як ви проводите вільний час на перервах і в позаурочний час?
- У яких спільних справах брали участь?
- Чи однаково спілкуєтесь з усіма однокласниками, якщо ні, то чому?
- Яким чином можна покращити ситуацію?

Сприйняття:

- усвідомлення та взяття відповідальності за наслідки своїх дій ученицею Р., бажання вибачитися перед однокласниками;
- бажання однокласників відновити позитивні відносини з ученицею Р.

Тематичні кола

4-А – Яким я вважаю справжнього друга

Запитання: Що означає дружба?

- Кого можна вважати справжнім другом?
- Як зберегти дружні стосунки в класі і що залежить від мене?
- тривалість 1 год.

Сприйняття: усвідомлення важливості збереження дружніх стосунків у класі, прийняття кожним відповідальності за збереження гармонійних відносин

9-А – яким я хочу бачити майбутнього класного керівника

Запитання: Якщо б я продовжив навчання після 9-го класу в гімназії, яким би я хотів бачити класного керівника?

- Що я можу зробити, щоб життя в класі було цікавим?
- Як будувати стосунки з класним керівником?
- Яким чином можна змінити ситуацію на краще?
- тривалість -1 год.

Сприйняття:

- зняття напруги з приводу призначення класного керівника в 10 класі, прийняття на себе відповідальності за події, які відбуватимуться на протязі подальшого навчання, зміна думки на користь продовження навчання в гімназії

9-Б – мої плани на майбутнє

Запитання:

- Після 9-го класу, де ви бажаєте продовжити навчання?
- Чому Ви обрали саме цей шлях?
- Хто найбільше вплинув на Ваш вибір?
- Чи могли б ви за інших обставин (яких) змінити свою думку?
- Що потрібно в собі вдосконалювати, щоб досягти своєї мети?
- Яким чином ви будете досягати своєї мети і до кого ви звернетесь за допомогою?

	<p>- Чи вірите ви в успіх обраного шляху? Тривалість - 1,5 год. Сприйняття: - подолання тривожності з приводу прийняття рішення щодо планів на майбутнє, визначення нових завдань щодо досягнення своєї мети, досягнення взаєморозуміння між класним керівником і класом</p>
Що вам, як Хранителю, вдалося під час проведення Кола?	<p>Налагодити конструктивну взаємодію в колективі Відновити стосунки між учасниками вирішення проблеми Пізнати глибше характер, проблеми, інтереси дітей Налагодити довірливі відносини з учасниками кіл Допомогти дітям повернутися один до одного обличчям та налагодити взаємовідносини Сприяти згуртуванню колективу класу, та покращити здібності до толерантного спілкування Допомогти дітям знайти нові шляхи вирішення проблем</p>
Які виникли труднощі?	<p>- Іноді діти не стримувались і говорили під час промови когось із учасників кола - У 4-му класі вдалося налагодити стосунки тільки на деякий час</p>
Яким чином їх можна вирішити?	<p>На початку заняття чітко проговорити правила та цінності кола, домогтися розуміння учасниками</p>
5. Організація ШСП	
Чи бачите Ви перспективи організації ШСП у школі наразі?	<p>Так, я бачу перспективи організації ШСП у гімназії</p>
Які можливі труднощі Ви бачите під час організації в школі ШСП?	<p>Невизначеність деяких учнів 9-х класів у продовженні навчання в гімназії, в зв'язку з подовженням 12-тирічного терміну навчання</p>
Що можна зробити, щоб запобігти або подолати їх?	<p>Провести додаткові співбесіди з учнями та батьками</p>
Що ще, на Вашу думку, треба зробити для організації ШСП у школі?	<p>Обговорити створення ШСП з класними керівниками Провести співбесіди з кандидатами ШСП</p>

Чи маєте Ви бажання та можливість брати участь у продовженні проекту?	<p>Так. Я маю велике бажання та можливість брати участь у продовженні проекту - це для мене та для Піщанської гімназії значна подія</p>
Чи маєте Ви бажання та можливість брати участь у наступному тренінгу 10-14 лютого у м. Біла Церква?	<p>Так. Я маю бажання та можливість брати участь у наступному тренінгу</p>
- Які питання Ви хотіли б розглянути повторно чи більш детально під час наступного тренінгу?	<p>Які ще можливості проведення кіл</p>
- Які побажання Ви маєте до організаторів і тренерів?	<p>Хороших старанних, розумних учасників тренінгу. Отримати задоволення від проведеної роботи</p>

Інформаційний план дій
«Впровадження відновних практик в Піщанській гімназії
Кременчуцького району Полтавської області»

Мета: створити програму безпечного середовища в гімназії шляхом запровадження відновних практик

Завдання:

1. Створити групу учнів, яка організаційно впишеться в структуру гімназії, а своєю метою поставить зниження насилля, конфліктів і кримінальності в шкільному середовищі
2. Довести значущість і ефективність діяльності ШСП
3. Сформувати довіру до практики медіації
4. Домогтися розуміння учасниками освітнього процесу поняття конфлікту, підходів до вирішення конфліктів та принципів відновного підходу.

Кроки (форми роботи)		02	03	04	05
1.	Робота з адміністрацією гімназії, району, педагогічним колективом, батьками				
1.1.	Інформування координатора ШСП про подальші кроки, мету, завдання щодо впровадження ШСП в гімназії				
1.2.	Інформування про досягнення служби та визначення часу, місця проведення тренінгу				
1.3.	З адміністрацією району(начальником відділу освіти, завідувачкою РЦППСР) визначення часу проведення тренінгу та узгодження початку роботи з Українським Центром Порозуміння матеріально-технічне забезпечення				
1.4.	Організація матеріально-технічного забезпечення тренінгу(представлення програми тренінгу та опис необхідних матеріалів для тренінгу, забезпечення харчуванням)	*	*		
1.5.	Проведення презентацій для вчителів гімназії (коло цінностей)		*		
1.6.	Проведення індивідуальних бесід з батьками щодо участі дітей в тренінгу та діяльності ШСП	*			
2.	Шкільна служба порозуміння – напрями роботи				
2.1.	Інформування координатора ШСП учасників тренінгу про подальші кроки, мету, завдання щодо впровадження ШСП в гімназії	*			
2.2.	Проведення корекційно-розвивальних занять (індивідуальних та групових) з дітьми щодо розвитку комунікативних навичок, робота з емоціями. почуттями	*	*		
2.3.	Організація тренінгу				

2.4.	Методична робота: - планування роботи ШСП: визначення завдань, місця, часу роботи ШСП, розподіл обов'язків, створення положення про ШСП; - робота над створенням презентації для учителів, батьків, адміністрації, дітей; - створення стінгазети ШСП та робота над змістом матеріалів (символи, положення, графік роботи), створення ящика звернень		*	*	*
2.5.	Координація: - аналіз процесів, які призводять до конфліктів; - визначення шляхів взаємодії служби з учасниками навчально-виховного процесу (отримання інформації про конфлікти від учителів та адміністрації, особисті звернення в службу від дорослих та підлітків, із скриньки звернень), взаємодія з практичним психологом та соціальним педагогом; - створення підліткового співтовариства навколо служби : групи підтримки		*	*	*
2.6.	Проведення програми: - заповнення карток; - проведення програми; - оцінка результатів (через проміжок часу); - написання звітів; - організація рефлексії у ведучих за результатами проведених програм, аналіз способів роботи з важкими ситуаціями; - організація спілкування між ведучими програми для обміну досвідом; - визначення ведучих програм (в залежності від їх зайнятості і рівня підготовки)	*	*	*	*
2.7.	Просвітницька робота - Презентації для учителів, батьків, учнів (з метою створення високого статусу служби) - Оновлення змісту стінгазети «Шкільна служба порозуміння» - Інформування педколективу гімназії про досягнення служби та подальші кроки впровадження відновного підходу в гімназії (реклама, інформаційні повідомлення, презентація) - Зв'язок служби порозуміння з іншими службами - Пропаганда досвіду ШСП в пресі	*	*	*	*

Координатор ШСП

Чикун Л.М.

Тренінг

**«Базові навички медіатора шкільної служби розв'язання конфліктів»
у Піщанській гімназії Кременчуцького району**

Дата проведення:

Мета: впровадження відновних практик в школі, які забезпечать профілактику правопорушень та поліпшення морально-психологічного клімату в шкільному колективі.

Завдання: підготовка медіаторів з числа учнів по програмі «Медіація ровесників», які будуть проводити зустрічі з ровесниками, що знаходяться у стані конфлікту та допомагатимуть їм залагодити суперечки із врахуванням інтересів всіх сторін.

Обладнання: канцелярські приладдя (бейджі, робочі зошити, ручка, фліп-чарт, маркери, стікери, ватман, папір А4, папір для записів, клей, ножиці).

Структура тренінгового заняття [29]

ДЕНЬ ПЕРШИЙ

Час	Діяльність	Мета	Матеріали
08:30- 9:00	СНІДАНОК		
09:00- 09:25	Знайомство. Вправа «Важливі уроки життя» (за вибором фасилітатора)	Надання учасникам можливості познайомитися один з одним, створення дружньої атмосфери, покращення навичок уважного слухання	Матеріали: «Важливі уроки життя»
09:25- 09:45	Очікування учасників. Вправа «Береги надій»	З'ясування очікувань і побоювань учасників, того, наскільки очікування співпадають із загальною метою тренінгу	Фліп-чарт, маркери, стікери, ручки для кожного учасника
09:45- 10:00	ПЕРЕРВА		
10:00- 10:15	Мета тренінгу. Організаційні питання	Визначення спільної мети та завдань тренінгу, що були поставлені командою фасилітаторів. Вирішення організаційних питань	Фліп-чарт, маркери
10:15- 10:30	Вправа «Таємний друг»	Налагодження товариських стосунків у команді учасників	Стікери, маркери, капелюх
10:30- 10:45	Вправа «Дружня пошта»	Розвиток комунікації в групі	Конверти, скотч, маркери, клей, кольоровий папір
10:45- 11:00	ПЕРЕРВА НА /ЧАЙ		
11:00- 11:15	Правила спільної роботи Техніка «Паркування»	Налагодження роботи з ефективним використанням часу і спільне вироблення правил поведінки учасників в групі	Фліп-чарт, маркери, скотч

11:15-11:20	Активізуюча гра «Палиця»	Налагодження співробітництва, продуктивної діяльності в групі	Палиця для кожної підгрупи учасників
11:20-11:45	Визначення поняття «конфлікт» Вправа «Намалюй конфлікт»	З'ясування поняття «конфлікт»	Фліп-чарт, маркери, папір формату А4 для кожного учасника
11:45-12:00	ПЕРЕРВА		
12:00-12:25	Робота з упередженнями. Вправа «Пограбування магазину»	Надання учасникам інформації про процес формування упереджень та способи запобігання формуванню упереджень	Матеріали «Пограбування магазину», фліп-чарт, ручки, маркери
12:25-12:40	Розуміння причин виникнення конфлікту. Історія, розказана Вовком	Розуміння впливу упереджень та відсутності інформації на виникнення конфлікту	Фліп-чарт, маркери, інформаційне повідомлення «Історія, розказана Вовком»
12:40-12:45	Формування упереджень (закінчення). Вправа «Картинки-перевертні»	Формування розуміння наявності різних «правильних» точок зору в конфлікті	Матеріали тест «Визначення стилю поведінки в конфліктній ситуації», ручки
12:45-13:00	Особливості поведінки в конфліктних ситуаціях. Тест.	Визначення стилю поведінки кожного учасника в конфліктних ситуаціях	Роздаткові матеріали з тестами, ключ до тесту, ручки
13:00-14:00	ОБІД, ВІДПОЧИНОК		
14:00-14:30	Підходи до вирішення конфліктів. Мозковий штурм, робота в групах. Вправа «Шкільна форма»	Визначення підходів до розв'язання конфліктів, розуміння переваг та недоліків кожного із підходів	Фліп-чарт, маркери, матеріали «Шкільна форма»
14:30-14:45	Позиції та інтереси. Ситуація «Дві сестри» Схема «Айсберг»	Розуміння інтересів сторін і їх відмінності від позицій	Матеріали: «Дві сестри», схема «Айсберг»; фліп-чарт, маркери
14:45-15:00	ПЕРЕРВА		
15:00-15:15	Вправа «Мавпенята»	Налагодження зв'язків між учасниками, встановлення позитивної робочої атмосфери, емоційне розвантаження	
15:15-15:45	Вирішення конфліктів. Стратегія «Виграш-виграш»	Ознайомлення зі стратегією «Виграш – виграш», яка сприяє задоволення інтересів обох сторін конфлікту	Матеріали «Виграш-виграш», ручки
15:45-16:00	ПЕРЕРВА /ЧАЙ		
16:00-16:20	Інформаційне повідомлення. Техніка «Я-твердження».	Формування розуміння способу формулювання власних інтересів у такий спосіб, щоб бути почутим іншою особою.	Сценарій рольової гри; фліп-чарт з презентацією «Я-твердження»

16:20-16:50	Техніка «Я-твердження» (продовження)	Відпрацювання навички формулювання «Я-твердження»	Матеріали: вправа «Я-твердження», ручки, м'яка іграшка або м'яч
17:00-17:30	ВЕЧЕРЯ	Підбиття підсумків, пригадування важливих подій минулого дня.	Матеріали «Смайлики», фліп-чарт, маркери, ножиці, скотч
16:50-17:00	Підсумки дня. Вправа «Ми сьогодні»		

ДЕНЬ ДРУГИЙ

Час	Діяльність	Мета	Матеріали
08:30-9:00	СНІДАНОК	Пригадати пройдений матеріал, підготуватися до робочого дня	
09:00-09:15	Огляд попереднього дня. Вправа «Шпигунський звіт»		
09:15-09:45	Коло цінностей/ презентаційне Коло. Історія та правила	Надати учасникам інформацію щодо історії застосування кіл у світових та вітчизняних традиціях прийняття рішень; познайомити учасників з правилами Кола	Мовник / Братина, фліп-чарт з записаними правилами Кола
09:45-10:00	ПЕРЕРВА		
10:00-10:45	Коло цінностей/ презентаційне Коло. Продовження	Набуття учасниками особистого досвіду участі в Колі. З'ясування цінностей та переваг Кола	Фліп-чарт, маркери, Мовник/Братина
10:45-11:00	ПЕРЕРВА НА/ЧАЙ		
11:00-11:45	Коло цінностей/ Презентаційне Коло. Продовження	Набуття учасниками особистого досвіду участі в Колі З'ясування цінностей та переваг Кола	Фліп-чарт, маркери, Мовник/Братина
11:45-12:00	Перегляд презентаційного фільму (або демонстрація процедури медіації).	Ознайомлення з принципами і структурою медіації.	Блокноти та ручки. Екран, мультимедійний проектор, ноутбук або сценарій медіації
12:00-12:20		Розуміння учасниками етапів медіації	
12:20-13:00	Етапи медіації. Пазл, обговорення	Сформуванню розуміння процесу медіації	Матеріали «Етапи медіації», скотч, ножиці.
13:00-14:00	ОБІД, ВІДПОЧИНОК		
14:00-14:45	Вправа «Принципи медіації»	Визначення принципів медіації та їх значення	Фліп-чарт, маркери
14:45-15:00	ПЕРЕРВА		

15:00-15:30	Комунікативні навички медіатора. Активне слухання. Вправа «Цікава історія». Мозковий штурм «Техніки активного слухання»	Формування знань щодо комунікативних навичок, необхідних медіатору; надання інформації про важливість застосування навичок активного слухання	Фліп-чарт, маркери
15:45-16:00	ПЕРЕРВА НА/ЧАЙ		
16:00-16:15	Техніка «Кільце».	Презентація техніки «Кільце» як одної з основних комунікативних технік в процесі медіації	Фліп-чарт зі схемою техніки «Кільце»
16:15-16:30	Відкриті та закриті запитання. Вправа «Коректор»	Обговорення важливості відкритих питань в медіації і їх відмінність від закритих. Тренування навички формулювання відкритих питань	Матеріали «Закриті – відкриті питання», м'яка іграшка або м'яч
16:30-17:00	ВЕЧЕРЯ		
17:00-17:30	Підсумки дня. Вправа «Ми сьогодні»	Підбиття підсумків, пригадування важливих подій минулого дня	Мовник / Братина, матеріали «Смайлики», фліп-чарт, маркери, ножиці, скотч або клей

ДЕНЬ ТРЕТІЙ

Час	Діяльність	Мета	Матеріали
08:30-9:00	СНІДАНОК	Пригадати пройдений матеріал, підготуватися до робочого дня	М'яка іграшка
09:00-09:15	Огляд минулого дня. Вправа з м'якою іграшкою		
09:15-09:45	Комунікативні навички. Вправа «Відпрацювання навичок перефразування та уточнення»	Оволодіння навичками перефразування і уточнення, удосконалення вміння уважно слухати і правильно розуміти співрозмовника	Матеріали «Перефразування та уточнення», м'яка іграшка або м'яч
09:45-10:00	ПЕРЕРВА		
10:00-10:15	Комунікативні навички. Продовження	Оволодіння навичками перефразування і уточнення	
10:15-10:45	Історія «Велик Іванка».	Покращення навичок уважного слухання і висловлювання власних думок. Демонстрація «викривлення» змісту повідомлень під час їх передачі	Матеріали «Велик Іванка»
10:45-10:00	Техніка «Кільце» (закінчення)	Підбиття підсумків роботи з комунікативними навичками медіатора	Фліп-чарт зі схемою техніки «Кільце»

10:45-11:00	ПЕРЕРВА НА/ЧАЙ		
11:00-11:45	Сценарій медіатора	Детальний огляд усіх стадій медіації та дій медіатора на кожній з них	Картки з назвами етапів і технік, фліп-чарт, маркери, скотч
11:45-12:00	ПЕРЕРВА		
12:00-12:20	Робота над «Вступним словом медіатора».	Складання власного вступного слова.	Папір А4, ручки
12:20-12:30	Активізуюча гра «Вузлики»	Створення атмосфери співпраці	
12:30-12:40	Вправа «Тайська арифметика». Мозковий штурм «Правила зворотного зв'язку»	Відпрацювання навички надання зворотного зв'язку.	Фліп-чарт, маркери
12:40-13:00	Інформація про проведення «Вертушки»	Інформування групи про процедуру рольових ігор «Вертушка»	Схема проведення «Вертушки» на фліп-чарті.
13:00-14:00	ОБІД, ВІДПОЧИНОК		
14:00-14:45	Вправа «Вертушка»	Відпрацювання навичок ведення процедури медіації	Сценарії рольових ігор, бланки оцінки медіаторів
14:45-15:00	ПЕРЕРВА		
15:00-15:30	Аналіз досвіду ведення процедури медіації. Групове обговорення	Обговорення досягнень та труднощів під час проведення медіації	Мовник / Братина, фліп-чарт, маркери
15:30-15:45	Трикутник успіху медіації. Презентація	Розуміння основ успішного проведення медіації, виділення важливих деталей процедури	Фліп-чарт з презентацією «Трикутника успіху медіації»
15:45-16:00	ПЕРЕРВА		
16:00-16:45	Портрет медіатора (завдання додому)	Визначення рис, які сприяють формуванню довіри до медіатора	Фліп-чарт, маркери, олівці, ластик
17:00-17:30 16:45-17:00	ВЕЧЕРЯ Підсумки дня. Вправа «Ми сьогодні»	Підбиття підсумків, пригадування важливих подій минулого дня	Фліп-чарт, маркери, «смайлики», ножиці, скотч

Учні Піщанської гімназії. Шкільна служба порозуміння «Промінь надії»

Учні-медіатори Піщанської гімназії

Представлення ШСП Піщанської гімназії перед учасниками освітнього процесу

1. Вступне слово

Автор: медіатор Дарія Кулініч, учениця 10-а класу

Доброго дня, шановна громадо!
Вислухать кожного ми були раді
Багато корисного для себе взяли
Та хочемо розповісти й про успіхи свої.
Наша служба “Промінь Надії” зветься
Чому? – питання на волю рветься.
Ми маємо надію на порятунок
Дружби, довіри, кохання – це наш дарунок.
Їх так просто зруйнувати сварками,
Та можна відновити, що й робимо з вами.
І наш девіз можете перевірить -
Перемагає лиш той, хто вірить.
Праця наша є не марна –
Не в одній країні популярна.
Ми для вас звіт приготували
Які за весь час ми успіхи мали
Провели ми ___ медіацій
Дякуючи нашій злагодженій праці
І порозуміння кіл
Тут обійдемо без коментарів.
А в перший час роботи нашої
Провели в усіх класах презентації
Проводили з дітьми ігри цікаві
Презентували наші справи.
Складніше було перед вчителями виступати
Це, ніби нам екзамени здавати,
Як результат – усі здали його на 5.
А як же школа про роботу знатиме
Ви хочете запитати в нас
Тут все продумано у нас
Ми ж команда - вищий клас.
Великий є у нас стенд чудовий,
Цікавий, веселий, різнокольоровий
Там інформація дуже важлива
Нашим очам дуже мила.
Ми звіт друкуємо місяць кожен
Без нього вести цю важливу справу нам негоже.

Ми кваліфікації не втрачаємо
Два рази на тиждень нашу команду збираємо
Теоретичний матеріал в пам'яті відновлюємо
У житті щодень використовуємо.

Буклет нещодавно розробили –
Не пожалкували, що його створили
Дітям дуже сподобався він
Ллється між учнями про медіацію дзвін.
Є в нас і гімн - напрочуд мелодійний він
І про вірші не забуваємо
Все нові й нові складаємо
Ох, зовсім забули про емблему
Та й з цим немає проблеми.
Ну як сподобалася презентація наша?
Була нам приємна увага ваша
Ніби про головне розповіли ми вам
Ставте нам найвищий бал!.

І пам'ятайте, ми всім допоможемо, всіх порятуємо
Допомогти, врятувати, відновити
Медіатор це вміє, він без слів вас зрозуміє.

2. Пісня «Медіація»

Автор: Сідень Оксани, учениці 10-б класу

1. Ми є промінь надії
Ми усі розумієм
І цінуємо дружбу - це так просто.
Ми так бачити хочем
ваші радісні очі,
в яких вогник надії - це так просто .

Приспів

Ти завжди посміхайся
і ніколи не здавайся
І ніколи не здавайся
Тільки мир – в ньому все!
В серце вам добро несем. 2р.
2. І зникатимуть сльози
І проблеми серйозні
Бо тепер лише радість - це так просто.
Не втрачай же надії
Бо ми всі в тебе вірим
І рука допомоги завжди поруч.

Приспів

3. Якщо кожен по колу другу руку протягне
Буде видно в ілюмінатор, дружба це екватор.
Свою посмішку другу, якщо ти подаруєш

З добротою у серці ти це скоро відчуєш.

3. Гімн медіації Піщанської гімназії

Автор: медіатор Дарія Кулініч, учениця 10-а класу

Якщо загубився, не можеш іти,
Ми допоможемо шлях твій знайти.
Шукати правду це наше призначення,
До тебе в нас є одне побажання -
Якщо розгубився чи просто злякався,
З тобою ми поруч - на нас покладайся!
Не відвертайся від свого життя,
Краще сміливо дивись в майбуття!
Медіація - шлях добра, медіація – сяйво тепла.
Хочеш щастя собі знайти - просто до нас іди!
Медіація – дружба, знай! Медіація – завжди пам`ятай!

4. Вірш “Медіація”

Автор: Сідень Оксана, учениця 10-б класу

Давно поруч з нами і рідною стала
Неначе родина як тато і мама
Конфлікти всі зникають, радіє в нас душа
Про неї вже всі знають - так, медіація, саме вона!
Вона нас навчила кращими бути
Добрішими, милими як дітлахи
З медіацією щастя легко здобути
Вона нашій досвід на довгі роки!
Плекаємо в серці лиш доброту
І віру в чудове і ясне.
Прогонимо далі твою самоту!
І скажем - життя це прекрасне!

УКРАЇНА
ПІЩАНСЬКА ГІМНАЗІЯ
ПІЩАНСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ

НАКАЗ

21.12.2019

с.Піщане

№ 326

Про створення служби порозуміння

З метою утвердження культури миру у закладі освіти, залучення здобувачів освіти до активної участі у формуванні безпечного освітнього середовища шляхом впровадження відновного підходу до вирішення конфліктів між учасниками освітнього процесу

НАКАЗУЮ:

1. Створити в закладі освіти службу порозуміння у складі (список додається)
2. Включити Службу в структуру учнівського самоврядування закладу освіти.
3. Призначити координатором служби порозуміння Чикун Л.М., практичного психолога Піщанської гімназії Піщанської сільської ради
4. Затвердити Положення про шкільну службу порозуміння (додається).
5. Координатору служби порозуміння Чикун Л.М. розробити перспективний план роботи Служби у відповідності з річним планом роботи закладу освіти.
6. Контроль за виконанням наказу залишаю за собою.

Положення про шкільну службу порозуміння Піщанської гімназії

Служба порозуміння є соціальною службою, що діє в школі на основі добровільних зусиль учнів.

Служба порозуміння діє на підставі чинного законодавства, статуту школи і цього Положення.

Цілі і завдання служби порозуміння

Метою діяльності служби порозуміння є сприяння профілактиці правопорушень і соціальної реабілітації учасників конфліктних і кримінальних ситуацій на основі принципів відновного правосуддя.

Завданнями діяльності служби порозуміння є:

- Проведення програм примирення для учасників шкільних конфліктів і ситуацій кримінального характеру.
- Навчання школярів методам врегулювання конфліктів.

Принципи діяльності служби порозуміння

- Принцип добровільності, що передбачає як добровільну участь школярів в організації роботи служби, так і обов'язкову згоду сторін, залучених у конфлікт, на участь в програмі примирення.

- Принцип згоди сторін, залучених до програми. Підставою для початку роботи може бути письмова чи усна заява учителя, батьків або учнів школи.

- Принцип конфіденційності, який передбачає зобов'язання служби порозуміння не розголошувати отримані в ході програм відомості.

- Принцип нейтральності, який забороняє службі порозуміння приймати сторону одного з учасників конфлікту. Нейтральність передбачає, що служба порозуміння з'ясовує питання винуватості чи невинуватості тієї чи іншої сторони, і є незалежним посередником, що допомагає сторонам самостійно знайти рішення.

Порядок роботи служби порозуміння

- Служба порозуміння може отримувати інформацію про випадки конфліктного або кримінального характеру від педагогів, учнів, адміністрації школи, членів служби порозуміння.

- Служба порозуміння приймає рішення про можливість або неможливість програми примирення в кожному конкретному випадку самостійно.

- Програма примирення починається в разі згоди конфліктуючих сторін на участь у даній програмі.

- У разі, якщо конфліктуючі сторони не досягли віку 10 років, програма проводиться за згодою класного керівника.

- Служба порозуміння самостійно визначає терміни та етапи проведення програми в кожному окремому випадку.

- Переговори з батьками і посадовими особами проводить координатор служби порозуміння.

**План роботи шкільної служби порозуміння
Піщанської гімназії на 2021-2022н.р.**

I семестр

1. Робота зі зверненнями.
2. Рекламна акція «Життя без конфліктів».
3. Класні години в 1-4 класах «Знайомство з медіаторами. Вчимося дружити».
4. Засідання ШСП (1 раз на місяць).

II семестр

1. Робота зі зверненнями.
2. Класні години в 5-6 класах «Як навчитися дружити без сварок».
3. Засідання ШСП (1 раз на місяць).
4. Підведення підсумків роботи ШСП в 2021-2022 навчальному році.

Учні 6-го класу Піщанської гімназії. Коло вирішення проблем

Учні 5-го класу Піщанської гімназії. Коло прийняття рішень

Учні Піщанської гімназії. Медіація ровесників

Учні Піщанської гімназії. Тематичне коло «Світ моїх емоцій»

Інструментарій медіатора. Навички активного слухання [29]

Активне слухання – процес усвідомлення слухачем фактів та почуттів співрозмовника.

1. Невербальна комунікація. Це – погляд, міміка, жести, поза, темп мови, тон і тембр голосу, прості фрази, що підтверджують наявність контакту – «так-так», «звісно», «звичайно» і т.п., що ніби «говорять» співрозмовнику, що ми його слухаємо і розуміємо те, що він говорить.

2. Використання пауз (мовчання)

Використовується для:

- стимулювання сторін до прийняття відповідальності за результат,
- прояву поваги до сторони: дати час подумати і справитися з почуттями,
- (іноді) прояв тиску, щоб активізувати участь.

3. Іменування відчуттів

Твердження на зразок: «Звучить, наче ви були засмучені...(розгублені, розгнівані, залякані тощо)», дозволяє учаснику зрозуміти, яке саме емоцію він хоче виразити.

Метою цього прийому є встановлення взаємодії з диспутантами. Ніщо так добре не сприяє довірі і взаємодії як визнання і повага до почуттів людини. На додаток, ця навичка допоможе звільнитися від емоційних бар'єрів, що заважають успішності медіації.

Приклади:

- Ви були сильно пригнічені через це?
- Звучить так, наче ви відчуваєте невпевнено?
- Ви відчували загрозу?
- Схоже, що вас це турбує?

4. Прояснення, уточнення

Питання типу: «Ви маєте на увазі...?»

«Ви говорите, що ...?»

Це такі «неоцінювальні» питання, що є нашою реакцією на сказане і виражене співрозмовником/співрозмовницею у розмові. Основна мета таких питань - прагнення прояснити думку, почуття і уявлення партнера.

5. Перефразовування

Задача - допомогти людині сконцентруватися на змісті, підказати придатний спосіб виразити свої почуття, почати процес усвідомлення того, що відбулося, розділити почуття і зміст проблеми.

У перефразовуванні поєднуються факти (змістовний аспект) і почуття (емоційний аспект повідомлення) в одне твердження.

Наприклад:

«Ви вважаєте, що ...» (Концентрація на тому/тій, хто говорить...)

«Ви засмутилися, тому що ...» (факти і почуття)

«Ваше розуміння ситуації полягає в тім, що...» (короткий підсумок сказаного)

6. Резюмування

Зведення інформації в стислу форму. Відмінність від перефразовування - обсяг інформації. Перефразовування – одним реченням – абзац. Резюмування – одним абзацом – кілька сторінок тексту.

Техніка «Кільце» [29]

Техніка «Кільце» - є основним інструментом медіатора та відображає усі навички активного слухання. Наприклад:

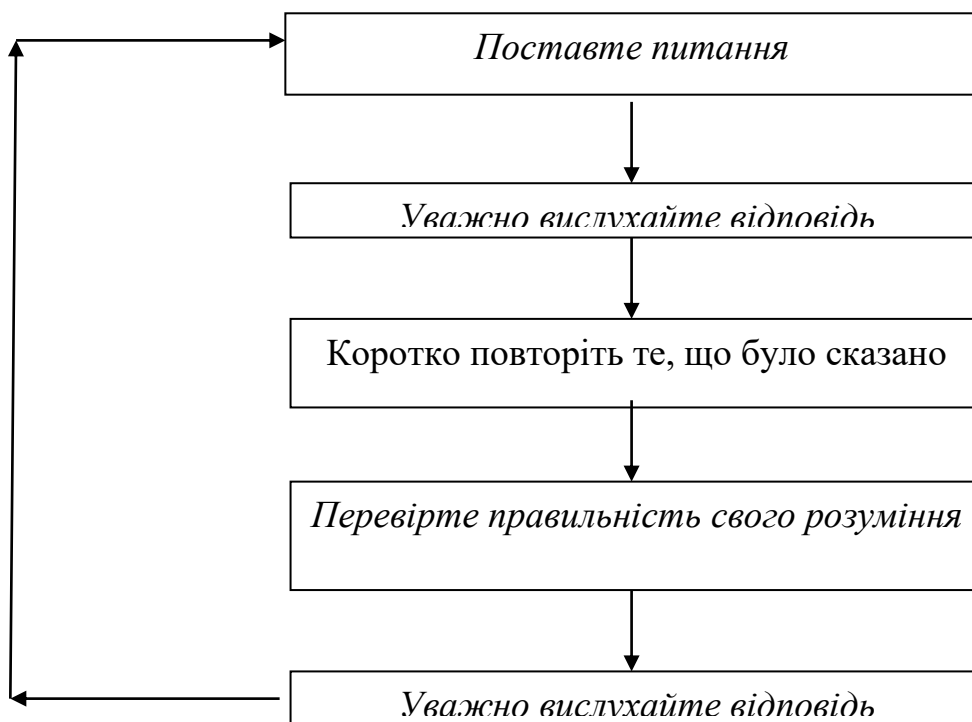
- перший етап «Поставте питання», медіатор може спитати: «Розкажіть, будь ласка, що сталося?»;

- другий етап, медіатор уважно слухає відповідь учасника, демонструючи при цьому навички уважного слухання.

Після цього медіатор демонструє своє розуміння ситуації та уточнює, чи правильно він усе зрозумів – третій та четвертий етапи: «Чи правильно я вас зрозумів, ви говорили, що..., чи це так?» Якщо сторона підтверджує правильність перефразування медіатора, можна переходити до наступного питання, якщо ні – попросити сторону пояснити, що не так зрозумів медіатор.

Техніка «Кільце» застосовується на усіх етапах медіації, за винятком етапу «Вступне слово медіатора».

Техніка «Кільце»

Відкриті та закриті питання

Запитання застосовуються з метою з'ясування додаткової інформації від співрозмовника. Усі питання поділяються на дві категорії: відкриті та закриті.

Закриті запитання передбачають коротку відповідь співрозмовника (частіше

за все: «так» або «ні»). Крім того такі запитання часто містять у собі прихований осуд, наприклад: «Це ти розбив цю прекрасну вазу?».

Крім закритих існують більш нейтральні, відкриті запитання. Відкрите запитання дозволяє співрозмовникові висловити всі свої думки та почуття. Відкриті запитання допомагають з'ясувати більшу кількість інформації, розширити можливості співрозмовника для відповіді, наприклад: «Що трапилося з вазою?».

Фрази, які допомагають ставити відкриті питання:

- «Розкажи мені більше про...»
- «Що ти маєш на увазі, коли кажеш...»
- «Поправ мене, якщо я помиляюсь...»
- «Поясни, будь ласка... Таким чином, все сталося так...»
- «Як би ти хотів, щоб все було? Що потрібно, щоб все знову владнати?»

Правила надання зворотного зв'язку:

- Давайте зворотний зв'язок тоді, коли вас просять; запитайте дозволу надати зворотний зв'язок.

- Критикуйте підхід або ідеї, а не людину, яка їх висловила.
- Намагайтесь бути конкретними, наводьте приклади поведінки, яку ви спостерігали.
- Не оцінюйте поведінку.
- Будьте уважними до мови свого тіла, будьте чесними.

Правила отримання зворотного зв'язку:

- Слухайте уважно, прагніть зрозуміти сенс того, що вам говорять.
- Переконайтесь, що ви правильно зрозуміли, поставте уточнююче питання чи попросіть навести приклад.
- Не обов'язково відразу відповідати та виправдовуватись, інакше ви нічому не зможете навчитись.
- Варто пояснювати свою поведінку, запитувати, що варто було б зробити інакше для досягнення кращих результатів..

Окремі індивідуальні бесіди

У той час як медіаційна бесіда зазвичай відбувається з усіма учасниками конфлікту, можуть створитися ситуації, коли необхідно провести окремі індивідуальні бесіди.

Це потрібно:

- коли бесіда загрожує зайти в глухий кут, оскільки учасники не виявляють гнучкості чи готовності до поступок;
- коли суперники стають занадто емоційними, постійно порушують основні правила, домовленості, роблять нереалістичні поступки, перестають довіряти або використовують владу і чинять тиск;
- коли все інше більше не допомагає;
- коли одна сторона конфлікту висловлює бажання провести індивідуальну

бесіду, щоб обговорити речі, які не бажає озвучити в присутності інших, але готова на поступки.

Зміст індивідуальної бесіди повинен залишатися конфіденційним, крім тих випадків, коли медіатори мають дозвіл.

Індивідуальні бесіди вимагають певної уваги, оскільки не можна виключити, що сторони конфлікту захочуть використовувати таку бесіду, щоб повернути медіаторів на свою сторону.

Мозкова атака

За якогось питання або щодо ключового слова необхідно висловити і записати на великому аркуші всі можливі ідеї, які спонтанно приходять у голову. Ці ідеї не повинні представляти собою коротких доповідей, а записуються тільки у вигляді коротких формулювань. Цензури або оцінки під час мозкової атаки не відбувається. Також не слід дискутувати з приводу висловлених ідей. Записується все, навіть не дуже ясно викладені ідеї: вони пробуджують фантазію приводять до нових корисних думок.

Мозкова атака не повинна тривати занадто довго: найчастіше досить двох - п'яти хвилин.

Потім можна обговорити і роз'яснити окремі ідеї. Найцікавіші вибираються і розвиваються, потім висловлюються пропозиції щодо їх реалізації.

Медіація як посередництво у вирішенні конфліктів (Заняття з профілактики ненасильницького вирішення конфліктів серед підлітків)

Мета заняття: знайомство з поняттям «медіація» як мистецтвом домовлятися, однією з технологій ефективного спілкування і раціональної поведінки в конфлікті

Завдання: знайомство з групою та ведучим, встановлення контакту з підлітками, створення позитивної мотивації до майбутніх занять, знайомство з поняттям «медіація»

Тривалість: 1,5 години

Матеріали: ватман, аркуші паперу, клей, маркери, олівці, ножиці, магнітна дошка, метафоричні асоціативні карти «Подолання»

Хід заняття

1. Знайомство один з одним.

Вправа 1 «Тренінгове ім'я»

Матеріали: бейджі, маркери

Тривалість: 10 хв.

Ведучий просить вибрати те ім'я, яке кожен учасник хотів би носити на цьому занятті, оформити візитку і приколоти її до одягу. Сидячи в колі, всі учасники домовляються називати один одного цим ім'ям. Кожен називає своє ім'я і говорить, чому він його вибрав і що воно для нього означає.

2. Введення в тему.

Проблеми, конфлікти, стреси. Ці поняття добре знайомі кожній людині. Нерозв'язні конфлікти можуть викликати у людини агресивні прояви або ж підвищену тривожність, занурення у себе. Кризові ситуації, як і стрес, можуть бути причиною сильних фізичних і душевних страждань, тому що вони руйнують звичні для нас підвалини, але це відбувається з одного боку, а з іншого боку, вони можуть сприяти і зміні нашої особистості.

Для кожної людини характерне своє бачення конфліктної ситуації або конфлікту, і вона висловлює своє ставлення до них, відчуваючи певні переживання.

Питання для обговорення:

1. Що таке конфлікт (проблема, протиріччя, протидія) ?

Тривалість: 10 хвилин

Обговорення відбуватиметься більш ефективно, якщо предмет обговорення або ж тема будуть значимі і важливі для учасників. Обговорення того, що цікавить і хвилює учасників, викликає емоційний відгук і спонукає пізнавальну активність.

Висновок: Не завжди проблемна ситуація переходить в конфліктну, перехід проблеми в конфлікт можна запобігти.

3. Практична частина.

Вправа 2. «Конфлікт» [10]

Мета: створення проблемного середовища, що сприяє самостійному визначенню поняття «конфлікту»; розвиток здатності до з'єднання протилежних ідей з досвіду і використання отриманих асоціацій для вирішення творчого завдання.

Матеріали: олівці, фломастери, аркуші паперу, гудзики, шматочки тканин, обривки мотузок, сухі гілки дерев або будь-який інший реквізит, який допоможе учасникам найбільш повно впоратися з творчим завданням.

Тривалість: 20 хвилин

Інструкція: учасникам пропонується використовувати їхні знання, життєвий досвід і запропонований матеріал, для визначення поняття «конфлікт» через виникнення у них певних асоціацій.

Обговорення результатів творчих робіт.

Пропоновані питання:

1. Який сенс ви вклали в поняття «конфлікт»?
2. Які почуття ви відчували під час виконання завдання?
3. Які ви знаєте способи вирішення конфлікту?

Ведучий: Чи існують технології ефективного спілкування і раціональної поведінки в конфлікті.

Конструктивне розв'язання конфлікту можливе лише в процесі ефективного спілкування конфлікуючих сторін. Але часто суперники, перебуваючи в емоційно-збудженому стані, не можуть контролювати свою поведінку. Їм не вдається чітко і ясно викласти свою позицію, почути і зрозуміти один одного. І тоді конфлікт заходить у глухий кут. Це є наслідком порушення технологій ефективного спілкування і раціональної поведінки в конфлікті.

З однією з даних технологій сьогодні ми з вами познайомимось.

Це МЕДІАЦІЯ- мистецтво домовлятися, посередництво у вирішенні конфліктів.

Вправа 3. «Ментальна карта»

Мета: створення проблемного середовища, що сприяє самостійному визначенню поняття «медіація» через актуалізацію життєвого досвіду і виникнення асоціацій.

Матеріали: магнітна дошка, магніти, аркуш ватману, маркери, аркуші паперу, ручки, олівці

Тривалість: 30 хв.

Інструкція: учасникам пропонується сформулювати поняття «медіація». Озвучені відповіді учнів записуються на аркуші ватману, прикріпленого до магнітної дошки.

4. Підбиття підсумків:

1. Структурування відповідей
2. Озвучування поняття «медіація»

3. Різноманіття шкільних конфліктів. Шляхи їх вирішення. Знайомство з поняттям «медіатор».

Висновок: медіація - це мистецтво домовлятися, посередництво в переговорах між конфлікуючими сторонами. Люди, які займаються посередництвом, називаються медіаторами.

Як правило, люди, що потрапляють у конфліктну ситуацію, звинувачують у всьому протилежну сторону, тому часто вони бачать основну проблему саме в своєму опоненті. Першочерговим завданням медіатора є вироблення у сторін конструктивного підходу до переговорів, заснованого на принципі «перемога - перемога». Також завдання медіатора полягає в тому, щоб налаштувати сторони на спільний пошук вирішення проблеми, яку необхідно розглядати окремо від людей, що виражають різні точки зору на неї. Він налаштовує і допомагає їм працювати над справедливою угодою, яка і задовольняє всіх, замість того, щоб займатися пошуками винних. Залучення медіатора допомагає сторонам конфлікту відстоювати свої інтереси на основі стратегії «виграш-виграш».

Ведучий: - На наступних заняттях ми з вами познайомимося з технологіями втручання в конфлікт; з сутністю медіаційної технології, і її відмінністю від інших стратегій втручання в конфлікт, набудемо практичних знань з практики врегулювання конфлікту медіаторами.

Медіація в школі дасть можливість вам вирішувати гострі суперечки і конфлікти між учнями, у вас з'явиться новий досвід, який вплине і на вирішення конфліктів у майбутньому, позначиться на культурі соціальних взаємин. Ви, як учні- медіатори, потрапляючи в процес вирішення конфліктних ситуацій серед своїх однолітків, будете вчитися бачити різні можливості і варіанти вирішення спорів, захищати інтереси сторін. Удосконалюватиметься культура спору, вміння відстоювати свої інтереси не на шкоду іншому за принципом «виграш-виграш». Це допоможе вам і в подальшому вашому житті.

5. **Рефлексія заняття.**

Справжнє диво полягає не в тому, щоб побачити нові пейзажі, а в тому, щоб знайти новий погляд.

Марсель
Пруст

Матеріал: метафоричні асоціативні карти «Креатив».

Проводиться у вигляді бесіди. Ведучий пропонує учасникам вибрати одну з карт даної колоди, яка призначена для з'ясування та вирішення конфліктів, розвитку комунікацій, приведенню через них до уяви і фантазії, потоку асоціацій. А метою використання її на даному занятті є створення позитивної, безпечної атмосфери, в якій може здійснюватися комунікація, обмін думками без оціночних суджень.

Година спілкування «Конфлікт і ми»

Мета: виробити в учнів уміння виходити з конфліктних ситуацій; виховувати почуття власної гідності, честі, чесності, поваги до людей, доброти, любов до життя, до ближнього, співчуття, милосердя. Навчити дітей аналізувати проблему, приймати продуктивні рішення, «конфліктувати» без переможців і переможених.

Обладнання: магнітофон, записи мелодій, виставка літератури, таблиця «Можливі підходи до розв'язання конфліктів», малюнки, опорний плакат-схема.

Запис на дошці:

Жити – значить мати проблеми.
Вирішувати їх – значить рости інтелектуально
Дж. П. Гільфорд, психолог.

Хід заняття

1. Вступне слово практичного психолога

(Звучить тиха, спокійна музика)

Кожного дня ми з вами спілкуємося з великою кількістю людей. І дуже важливо, щоб це спілкування було доброзичливим, приємним, таким, що розвиває стосунки між людьми. Норми і правила поведінки встановлюють самі люди, а їхнє дотримання робить життя й спілкування людей гуманнішим, ефективнішим, зручнішим.

Є вислів французького філософа, математика, фізика і письменника XVII ст. Б. Паскаля: «Правила доброї поведінки відомі з давніх-давен, мова за дрібницею – вміти користуватися ними».

Звичайно, вжите слово «дрібниця» насправді означає дуже багато. А відомий французький письменник Антуан де Сент-Екзюпері назвав людське спілкування найбільшою розкішшю у світі. Спілкування людей – досить складний і тонкий процес. Кожен із нас учиться цьому все життя, нерідко здобуваючи досвід за рахунок помилок і розчарувань.

У спілкуванні завжди потрібно керуватися правилами любові до ближнього, які зводяться до формули, виведеної Дейлом Карнегі: «Поводься з людьми так, як би ти хотів, щоб поводитись із тобою».

Та, на жаль, ми часто забуваємо це правило і потрапляємо в ситуації, які визначаємо, як конфліктні.

Яку роль відіграють конфлікти у житті людини? Як правильно розв'язати конфліктні ситуації? Як можна конфліктувати без переможців і переможених? Про це все ми з вами і поговоримо на сьогоднішній виховній годині «Конфлікти і ми». Допомогати нам буде шкільна служба порозуміння [30].

2. Шкільна служба порозуміння (учні готуються задалегідь):

Медіатори читають вірш:

За вікном двадцять перше століття:

Вік прогресу, логіки, проблем.
Як може вижити людина,
В такий космічний, надпотужний вік.
Летить життя, воно спішить,
Але крізь призму років і століть
З тенет людину не пускає
Його величність – пан Конфлікт.
Й від миті, коли Бог задумав світ,
Причиною всіх бід зробивсь конфлікт.
Конфлікти також є й державні.
Складніший – внутрішній конфлікт.
І вірний крок зробити треба,
Щоб зберегти наш рід від бід.

3. Мозковий штурм

3.1. Психолог: Є багато важливих питань у нашому житті, на які треба навчитися давати відповіді: «Що таке вихованість?», «Якою має бути справжня людина?», «Що таке дружба?», «Яку професію обрати?» та багато інших.

Та найактуальнішою, найпекучішою є проблема конфліктних ситуацій, які доволі часто у нас виникають. Життя доводить, що не завжди ви можете правильно розв'язати конфлікт, або розумно уникати його.

Конфлікт. Проблема ця досить серйозна. Існує навіть наука, яка безпосередньо займається цим – конфліктологія. Як ви вважаєте, що ж таке конфлікт?

3.2. Діти висловлюють свої думки.

Учні – члени ШСП – записують на дошці і підсумовують висловлені думки, посилаючись на довідкову літературу.

Конфлікт – це зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок або поглядів опонентів чи суб'єктів взаємодії.

Конфлікт – це незадоволення, тривога, небажання вчитись і працювати з певними людьми.

Конфлікт – це процес різкого зростання протиріч і боротьби двох чи більше сторін.

4. Запитання до бесіди:

1. Чи були ви учасниками певного конфлікту?
2. Де у вас виникають конфлікти?
3. Час минає. Конфлікт проходить. Що ви відчуваєте, коли згадуєте про конфлікт?

(Вам однаково. Ви хотіли б про це забути. Вам неприємно це згадувати).

5. Схема виникнення конфліктів

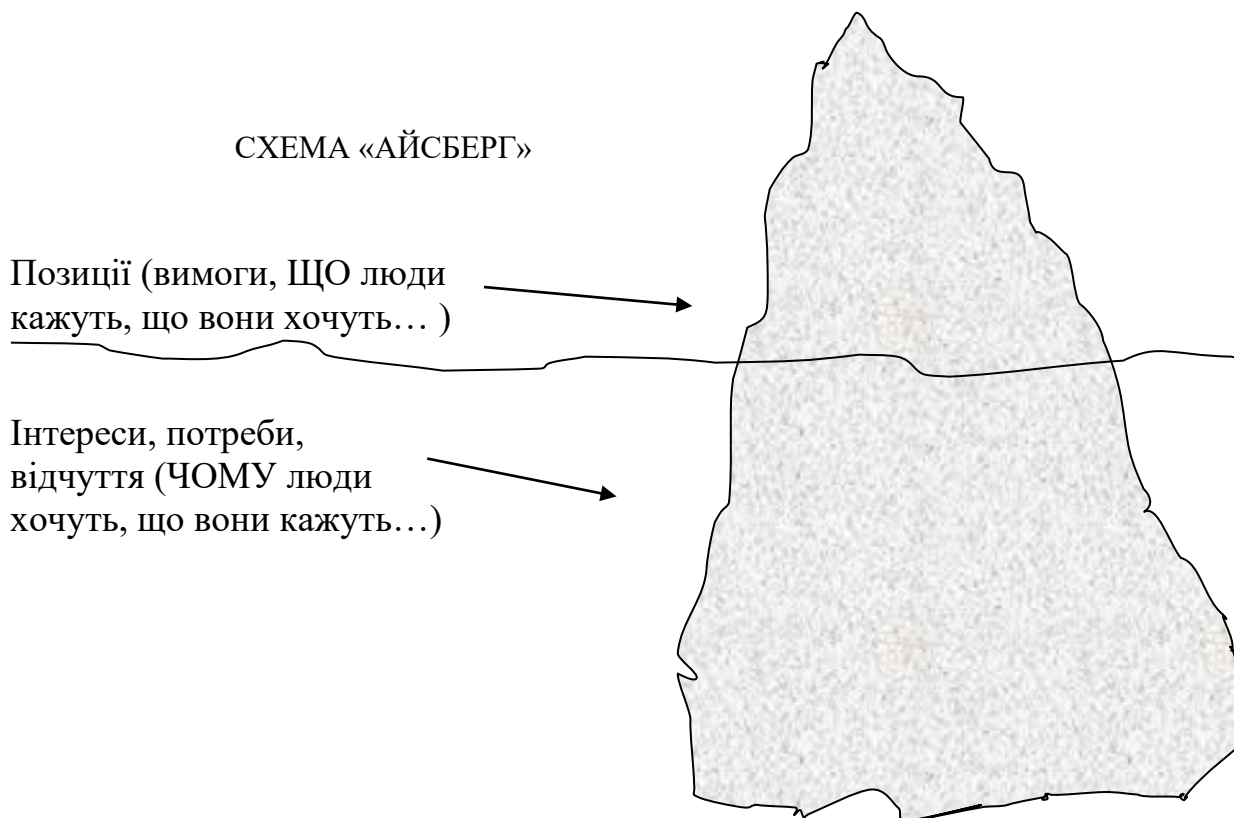
Психолог: Здебільшого з конфліктами у нас пов'язані неприємні спогади. Разом з тим, конфлікти – це обов'язкова частина нашого життя. Певний конфлікт може стати початком розвитку ближчих та гармонійних стосунків, покращення свого життя та життя рідних людей.

Рутину життя засмоктує. Ми замислюємося над тим, чи варто щось змінювати, але іноді лише конфлікт змушує нас це зробити. Життя без конфліктів – це ілюзія.

Як виникає конфлікт?

Схематично це можна показати так:

ПОЗИЦІЇ ТА ІНТЕРЕСИ

Ключ до успіху – переключити дискусію від позицій до потреб та інтересів.

Запитати себе ЧОМУ?

6. Шляхи розв'язання конфліктів

Психолог: Які ознаки конфлікту?

- а) Наявність протиріччя;
- б) Ненависть до опонента.

Наявність протиріч – невід'ємна частина нашого життя. Всі люди різні, кожен має свій погляд на певну ситуацію. Отже, конфліктна ситуація має свій шлях розв'язання. У такій ситуації саме медіатори придуть вам на допомогу.

Ненависть до опонента – це вже проблема. Проблема самої особистості. І тут уже людині треба над собою працювати або звернутися за допомогою до практичного психолога, який допоможе знайти вихід зі складної ситуації.

За своїм характером конфлікти бувають різні. Є конфлікти між людьми, є державні. Чому люди не можуть жити мирно, і не конфліктувати?

Шкільна служба порозуміння:

1-й учень. Конфліктувати страшно. Можна зовсім зруйнувати стосунки й образити близьку людину.

2-й учень. Конфліктувати погано, бо людина набуває тавро «поганої», «сварливої» людини.

3-й учень. Конфлікт – це боляче, страждають обидві сторони.

7. Вправа «Чарівний стільчик» [30]

Психолог: Так, конфліктів потрібно уникати. Якщо доброзичливо ставитися до людини, звертатися до неї по імені, то конфлікту можна уникнути, адже нема такої людини у якій б не було рис (зовнішніх або внутрішніх) за які б її не можна було поважати. І це варто пам'ятати завжди. Давайте проведемо експеримент «Чарівний стільчик».

(Посеред класу ставимо стілець і пропонуємо комусь добровільно сісти на нього. Стілець оголосимо «чарівним». А особа, яка сидить на ньому, найчарівніша, найкраща. Пропонується по черзі кожному висловити компліменти людині на «чарівному» стільчику. Умова: лише компліменти від щирого серця. А у відповідь, за правилами етикету, має бути подяка. Далі особа ділиться своїми враженнями).

Психолог: Є ще так званий внутрішній конфлікт. Дуже часто людина незадоволена собою, навколишнім світом. Вона почувається незахищеною. У такі хвилини відчаю втрачається контроль над ситуацією, і можна зробити багато необдуманих вчинків. Кожне людське життя є безцінне. Тому потрібно вміти розв'язувати проблеми.

В історії людства відомі три підходи до розв'язання конфлікту:

- із позиції сили;
- із позиції інтересів;
- із позиції правил.

Із позиції сили конфлікти можуть бути розв'язані швидко, але завжди наслідками такого розв'язання будуть відверта чи прихована образа, зіпсовані стосунки. Крім того, під час силового розв'язання проблеми часто порушується свобода і рівність людини, права на життя, здоров'я, повагу і гідність. Наприклад, ситуація батько і син. Продуктивним є підхід до розв'язання конфлікту з позиції інтересів. Отже, коли є можливість, то проблему треба розв'язувати саме з цієї позиції, і тоді обидві сторони будуть задоволені: конфлікт вирішується без образ, без бажання помсти, стосунки не руйнуються. Для цього сторони вступають у переговори.

Якщо переговори не закінчуються розв'язанням конфлікту, залишається третій підхід - із позиції правил.

Медіатори розкажуть вам, які підходи існують у психології для розв'язання конфліктів.

8. Підходи до вирішення конфліктів [29]

Учень: Люди відстоюють свої інтереси у різний спосіб. Використання підходу з позиції сили означає примус сторони до дій, яких ви хочете від них домогтися; підхід з позиції права – звертання до закону чи адміністративних

процедур; підхід з позиції інтересів – можливість сфокусуватися на проблемі з урахуванням прихованих потреб сторін.

Таблиця 1

Можливі підходи до розв'язання конфліктів

«Уникнення» Прагнення уникати конфліктних ситуацій	Рекомендується у випадку спровокованих партнером «пожеж»
«Пристосування» Поступка власним інтересам	Оптимальний у тих випадках, коли опонент дійсно правий: «Я хочу лише того, чого хочеш ти»
«Суперництво» Активний пошук власного шляху	Найменш ефективний, але найчастіше використовуваний спосіб поведінки у конфліктах: «Є два погляди: мій і неправильний»

Психолог: У суспільстві часто вирішують свої проблеми використовуючи правила. Це і під час спортивних змагань, у школі, коли потрібно виставляти оцінки, у громадському транспорті – поступитися місцем. Релігійні правила вчать вибачати того, хто нас скривдив. Норми закону є основою для мирного розв'язування судових процесів. Усі вони розв'язують проблему не з точки зору інтересів сторін, а з точки зору правил, записаних у законах України.

Коли людина перебуває у конфліктній ситуації, то для розв'язання проблеми їй потрібно визначити свій стиль поведінки.

Стилі поведінки бувають такі:

1. Конкуренція.
2. Уникнення.
3. Пристосування.
4. Компроміс.
5. Співробітництво.

(Психолог із учнями аналізують стратегії, згадуючи свої конфліктні ситуації і шляхи виходу із них).

9. Ситуативна вправа [29]

Психолог: Варто поєднувати різні стратегії. Адже життя різне і ми повинні реагувати на нього по-різному. Чим більше стратегій реагування ви маєте, тим краще ви зможете розв'язувати свої проблеми.

Розглянемо разом з вами таку ситуацію:

Дві сестри лежать на своїх ліжках у кімнаті, в якій обидві живуть, і сваряться через те, закрити чи підняти штори. Одна встає і закриває їх; інша встає та відкриває їх – конфлікт здається не вирішуваним. Заходить їхній молодший брат і запитує, що відбувається. Одна сестра говорить, що яскраве сонячне світло заважає їй, так як вона намагається здрімати. Інша сестра говорить, що вона намагається читати книгу зі свого домашнього завдання, і їй потрібне світло з

вікна. Почувши це, молодший брат підходить, вмикає лампу біля ліжка і закриває штору. Обидві сестри задоволені.

Таблиця 2

Ситуація «Дві сестри»

Учасники	Позиція	Інтерес
Сестра 1	Відкрити штори	Потрібне світло для читання
Сестра 2	Закрити штори	Хоче заснути, світло заважає

10. Практичне завдання [30]

Робота в групах. Учні отримують картки, обговорюють дану ситуацію і дають відповідь. Деякі ситуації учні розігрують.

Ситуація №1. Родина.

Мама: Давай з'їздимо у вихідний за продуктами до міста.

Донька: Не хочу, я домовилася зустрітись із подругами.

Мама: Ми поїдемо. Мені однаково, з ким ти домовилася.

Які слова роблять цю ситуацію конфліктною?

Ситуація №2. Міжособистісна.

Брат: Чому ти так пізно прийшов додому і на дзвінки не відповідаєш ?

Ти: Не твоя справа.

Брат: Гаразд, у такому разі я в тебе забираю телефон.

Які слова роблять цю ситуацію конфліктною?

Ситуація №3. У школі.

Учитель: Твоя черга сьогодні чергувати після уроків.

Учень: Чому саме я, я на перерві чергував?!

Учитель: Тому що я так сказав.

Які слова роблять цю ситуацію конфліктною?

Ситуація №4.

Ви зустріли подругу з паралельного класу, яка вже півроку не може повернути вам книгу.

Яким чином ця ситуація може перерости у конфліктну?

Що можна зробити, щоб позитивно вирішити або відвернути конфлікт?

11. Стратегії розв'язання конфліктів [29]

Виступ ШСП з повідомленням про стратегії розв'язання конфліктів.

Черепашка (втеча). Черепашки втікають і ховаються у свій панцир. Вони відмовляються від власних цілей та стосунків. Вони тримаються якнайдалі як від спірних питань, через які виникає конфлікт, так і від людей, до яких він причетний. Вони почувають себе безпомічними. Вони вважають, що намагатися вирішувати конфлікт – справа повністю безнадійна. Вони переконані, що легше втекти (фізично та психологічно) від конфлікту, аніж зіткнутися з ним.

Акула (примус). Акули намагаються перемагати опонентів тим, що силоміць примушують їх приймати потрібний їм шлях вирішення конфлікту. Для них найважливішими є власні цілі, а стосунки з людиною мають дуже мале значення. Вони будь-якою ціною готові досягати своїх цілей. Потреби інших людей їх не турбують, їх мало хвилює те, чи вони комусь подобаються, чи проявляє хтось до них прихильність. Акули переконані, що конфлікти вирішуються тоді, коли один перемагає іншого, який програє. Вони хочуть бути переможцями. Перемога, на їхню думку, дає людям почуття гордості та успіху. Поразка викликає почуття безсилля, неадекватності та невдачі. Вони намагаються здобути перемогу, приголомшуючи суперників, нападаючи раптово, а також залякуючи або загрожуючи їм з позиції сили.

Плюшевий ведмедик (загладжування). Для ведмедиків найважливішим є стосунки, а власні цілі не мають великого значення. Ведмедики хочуть подобатися, хочуть, щоб усі їх любили та цінували. Вони вважають, що краще уникнути конфлікту заради гармонії, і впевнені, що конфлікти не можна обговорювати без шкоди для стосунків. Вони бояться завдати болю іншому, образити когось, зіпсувати стосунки під час конфлікту. Щоб зберегти рівні та добрі стосунки, вони готові пожертвувати особистими цілями. Плюшеві ведмедики немовби кажуть: « Я пожертвую власними цілями, роби все, що ти хочеш, аби тільки я тобі подобався». Плюшеві ведмедики намагаються згладити конфлікт, боячись зіпсувати стосунки.

Лисиця (компроміс). Лисиці невибагливі як у своїх цілях, так і в стосунках з іншими людьми. Лисиці шукають компромісу. Вони жертвують частиною своїх домагань під час конфлікту і переконують іншу особу також поступитися певною часткою своїх цілей. Вони шукають такого рішення конфлікту, коли б обидві сторони мали певну вигоду - «золоту середину», щось середнє між двома крайніми позиціями. Заради спільного добра й досягнення згоди вони готові пожертвувати як частиною своїх домагань, так і стосунків.

Сова (конфронтація). Соби високо цінують власні цілі та стосунки. Вони розглядають конфлікти як проблему, яку треба розв'язувати, і шукають таке вирішення, яке б задовольнило як їхні власні цілі, так і цілі супротивної сторони конфлікту. Соби сприймають конфлікт як засіб поліпшення стосунків шляхом послаблення напруження між двома людьми. Вони намагаються розпочати дискусію, яка розцінила б конфлікт як проблему. Шукаючи рішення, які б задовольнили як їх самих, так й іншу особу, сови підтримують стосунки. Соби не заспокоюються доти, доки не знайдено рішення, яке б задовольнило і власні, й чужі цілі. Вони також не заспокоюються доти, доки напруга не спаде і негативні емоції не будуть повністю зняті.

Послухайте приказки про конфлікти, які приготували учні.

1. Від суперечки легше утриматися, аніж потім завершити її.
2. Чесний обмін думками не приведе до суперечки.
3. Добре слово мало коштує та дорого цінується.
4. Уникайте сварливих людей – вони зроблять ваше життя нещасним.

5. Відкрито говори про свої конфлікти і йди їм назустріч – тільки це приведе до їх найкращого вирішення.

6. Лагідність перемагає гнів.

7. Якщо двоє йдуть на компроміс, то справедливе рішення гарантовано.

12. Підсумки

Психолог: Конфлікт розв'язаний. Що робити далі?

По-перше, любити життя. Нехай посмішка повернеться на ваше обличчя. Адже нічого нема вічного, тому кожен конфлікт має свій фінал, хоча й може здаватися нескінченним, якщо зневага, зло, грубі слова, жорстокість візьмуть верх над здоровим глуздом. Пам'ятайте, що крик є одним із найбільш некваліфікованих варіантів спілкування і розв'язання конфліктних ситуацій. Тому любимо ближнього, як самого себе, примножуймо добрі справи, даруймо батькам, знайомим, близьким щирість, привітність, що у свою чергу подарує нам добрий настрій, злагоду, здоров'я. Не забуваймо, що добрі стосунки завжди базуються на доброзичливому ставленні один до одного.

Працюйте над собою, самовдосконалюйтеся.

Пам'ятайте, що несподіваний життєвий конфлікт вихована людина розв'яже розумно. Насолоджуйтесь життям, будьте сильні, не опускайте руки перед труднощами. А якщо ви потрапите в конфліктну ситуацію, то пам'ятайте, що з погляду вічності ваш конфлікт не такий уже й страшний. Розумна людина вчиться на своїх помилках, мудра – на помилках інших. Тож будьте мудрими. Хай у житті вас оточують порядні, добрі, виховані люди.

А як висновок із усього сказаного, хай будуть ці правила, які допомагатимуть вам у житті уникати конфліктних ситуацій або мудро виходити з них.

1. Люби ближнього, як самого себе.
2. Шануй сам себе, шануватимуть і люди тебе.
3. Люби життя – неоціненний дар Божий.
4. Умій прощати і поважати людину.
5. Будь щедрим на милосердя, співчуття, розуміння.

Підсумовуючи сказане, зробимо висновок: конфлікт є обов'язковою частиною нашого життя. Ми можемо конфліктувати без переможців і переможених і не провокувати агресивну поведінку партнерів. (Звучить музика)

Ігри для розвитку довіри, співчуття емпатії в молодшій школі [16]

Вправа “Перевірка “температури”

Мета: вчити відчувати власні емоції і емоції інших

Інструкція: на початку заняття озвучити єдине питання: «Як ти сьогодні почувашся?». Після цього запитання повернутися і поговорити зі своїм сусідом про доброту, поділитися з усім класом, або і те, й інше. Початок дня із цієї вправи може налаштувати свідомість учнів бути добрішими та більш емпатійними один до одного, а також може сповістити про будь-які потенційні проблеми окремих дітей.

Вправа “Коло спільноти”

Мета: підсилення навичок слухання і емпатії.

Інструкція: Перед початком вправи обрати «розмовний предмет» – об’єкт, котрий передаватиметься групою по колу. Це може бути м’яка іграшка, маленький пляжний м’яч чи будь-який інший об’єкт, котрий має окреме значення для класу, і такий, котрий легко тримати і передавати одне одному.

Рекомендації:

- можна прибрати парти чи столи з класу. Якщо це неможливо, відсунути їх до зовнішнього периметру кімнати;
- розташувати стільці по колу або сісти з усією групою на підлогу;
- розказати своїм учням, що у «колі спільноти» одночасно говорить тільки одна людина, а всі інші мають тихо і шанобливо слухати того, хто говорить;
- показати класу «розмовний предмет», котрий обрали, і пояснити, що тільки той, хто тримає цей предмет, може говорити;
- спершу потрібно передати учням «розмовний предмет» по колу, щоб «зарегіструвати» всіх учасників кола. Це чудова можливість для кожного потримати і передати предмет, а також швидко сказати декілька слів про те, як вони почуваються, або що в них на думці.
- оголосити тему чи поставити запитання (як вчитель/фасилітатор вправи), на яке ви б хотіли отримати відповідь від кола;
- після того, як розмова розпочалася, зайняти своє місце в колі і бути радше учасником, аніж лідером.

Ця вправа може бути чудовим способом почати день, закінчити день чи просто підтримати відчуття спільноти і доброти в будь-який момент протягом дня. Особливо це корисно після особливо емоційних чи травматичних подій, незалежно від того, чи трапились вони у класі, в школі, чи на іншому континенті.

«Коло спільноти» допомагає учням взаємодіяти один з одним, а також може заохотити приймати і ділитися почуттями, про які важко говорити.

Вправа “Добрі речі”

Мета: створення позитивної емоційної атмосфери, групової згуртованості. Використовувати цю вправу на початку уроку, дня.

Інструкція: повернутися до своїх сусідів і розказати їй чи йому щось добре. Зокрема, попросіть їх закінчити одну із конструкцій позитивної мови: – одна із добрих речей мого життя – це... – щось добре, що відбувається, – це...

Підбадьорьте дітей бути креативними з їхніми «добрими речами», але якщо у них є труднощі з ідеями, запевніть їх, що добра річ може бути і маленькою, навіть такою, як з'їсти щось, що їм подобається, вчора на вечерю чи сьогодні на сніданок. Після того, які всі учні поділилися добрими речами зі своїми партнерами, відкрийте їх для всього класу. Знайдіть добровольців, котрі б хотіли поділитися своїми добрими речами із класом, або таких, хто дав би дозвіл на розповідь власних історій своїм однокласникам.

Ця вправа доцільна для будь-якого віку. Ділитися хорошими речами дозволить учням налаштувати свідомість на більш позитивний лад, а ділитися чимось добрим і особистим дозволить почуватися почутими і прийнятими іншими.

Вправа “Описи”

Мета: налаштувати кожного на кращий настрій.

З огляду на характер цієї вправи, вона буде доцільною тільки для тих класів, де всі мають більш-менш однакові навички письма.

Інструкція: підготувати роздатковий матеріал із початками семи речень:

1. Одна із ідей, котру я у тебе запозичив/ла – це ...
2. Мені дуже подобається твоя особистість, бо...
3. Я знаю, що можу розраховувати на тебе, коли...
4. Я дуже ціную, коли ти...
5. Деякі прикметники, котрі можуть тебе описати, – це...
6. Я вражений/а тим, як ти...
7. Я з нетерпінням очікую, коли тебе побачу, бо...

Роздайте папери і попросіть кожного учня лише написати вгорі своє ім'я. Зберіть роздруковки і роздайте знову в хаотичному порядку. Переконайтесь, що кожен отримав листок іншого, а не свій. Попросіть дітей дотримуватися тиші протягом тих декількох хвилин, коли вони пишуть щось про людину, чий листок вони отримали. Вони можуть продовжити як лише одне, так і декілька речень, якщо мають більше добрих речей, аби сказати про цю людину.

Після декількох хвилин, попросіть учнів передати лист іншому (але все ще не власнику). Заохочуйте дітей продовжувати те речення, яке їх найбільше приваблює, незалежно від того, чи хтось щось там вже написав, чи ні. Після декількох раундів, передайте всі листи власникам і дайте можливість прочитати усі ті добрі речі, котрі однолітки написали про них.

Якщо ви хочете продовжити відчуття доброго, можете попросити декількох добровольців поділитися одним чи двома реченнями з їхнього листа. Від цього читач почуватиметься добре, письменник почуватиметься добре, і будь-хто інший підбадьориться бути трошки добрішим. Ця вправа також допомагає формувати і розвивати доброту.

**Поради класним керівникам
щодо використання відновних практик за участю учнів-медіаторів
у класному колективі**

1. Проведіть первинне вивчення рівня конфліктів у своєму класному колективі.
2. Ознайомте учнів свого класу з основними положеннями теорії конфліктів. (Оформіть в класі стенд з теорії конфліктів).
3. Запропонуйте вихованцям поміркувати про причини конфліктів у класі і можливих конфліктних ситуаціях на вулиці, в сім'ї, з учителями.
4. Визначте процедуру звернення до посередника в класі (раз на тиждень в спеціально встановлений день, в будь-який час, під час виникнення конфлікту та ін.). Врахуйте думки учнів і самих посередників.
5. Постійно нагадуйте дітям, що процес посередництва являє собою тристоронню розмову посередника і учасників конфлікту. Головне - взаємне бажання сторін вирішити проблему, їх спокійна і конструктивна участь в обговоренні. Посередники не розглядають конфлікти, що порушують людську гідність чи мають протиправний характер, це – завдання адміністрації школи.
6. Стимулюйте у всіх можливих випадках звернення дітей до посередника і прагнення до самостійної роботи посередника.
7. Розвивайте комунікативні навички вихованців, розширюйте їх знання у сфері соціальної конфліктології і поведінки в суспільстві (навички активного слухання, спілкування, толерантності, емпатії та взаємопідтримки тощо).
8. Раз на тиждень проводьте аналіз посередництва (не діяльності окремого посередника, а ефективності позитивного впливу ШСП на психоемоційний стан учнів класу).
9. Не рідше одного разу на тиждень проводьте в класі довірливу розмову. Теми для загального обміркування визначайте спільно з учнями і посередниками (добре, якщо вони будуть носити морально-етичний характер). Ні в якому разі не розглядайте конкретні, реальні приклади конфліктів в класі.

Поради батькам «Розв'язання конфліктних ситуацій з дитиною» [28]

Конструктивний спосіб вирішення конфліктів: «виграють обидві сторони: і батько і дитина».

Спосіб ґрунтується на двох навичках спілкування:

1. Активне слухання:

- у процесі спілкування необхідно повернутися обличчям до дитини;
- тримати паузу (краще помовчати після кожної своєї репліки, витримати паузу);

- корисно повторити, що, як ви зрозуміли що сталося з дитиною, а потім позначити його почуття;

- бажано, щоб відповіді звучали у стверджувальній формі.

Син: Не буду більше водитися з Петром.

Батько: Ти на нього образився.

2. «Я-повідомлення»:

Коли ви говорите про свої почуття дитині, говоріть від першої особи! Повідомте про себе, про свої переживання, а не про нього та його поведінку.

Наприклад:

1) Я не люблю, коли дитина ходить розпатляною, і мені соромно від поглядів сусідів.

2) Мене дуже втомлює гучна музика.

Всі ці пропозиції містять особисті займенники: я, мені, мене - тому висловлювання такого роду називаються «Я-повідомлення».

ЕТАПИ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТНОЇ СИТУАЦІЇ:

1. Прояснення конфліктної ситуації:

Батько вислуховує дитину.

Уточнює, в чому полягає її проблема, а саме: що дитина хоче або не хоче, що їй потрібно або важливо, що ускладнює ситуацію і т. ін. Взаємодіяти слід у стилі активного слухання (озвучуючи бажання, потреби, труднощі дитини).

Після цього він говорить про своє бажання або проблеми, використовуючи «Я-повідомлення».

2. Збір пропозицій: Етап починається із запитання: «Як же нам бути?»; «Що ж нам придумати?»; «Як вчинити?»

Після цього треба почекати, дати дитині можливість першій запропонувати рішення, і тільки потім пропонувати свої варіанти. При цьому жодна пропозиція не відкидається.

3. Оцінка пропозицій та вибір найбільш прийнятної: на цьому етапі проходить спільне обговорення пропозицій. «Сторони» до цього часу вже знають

інтереси один одного, і попередні кроки допомагають створити атмосферу взаємної поваги.

4. Деталізація прийнятого рішення: Однак одного рішення мало. Треба навчити дитину виконувати ту чи іншу дію (навчити дитину користуватися будильником, показати, де, яка їжа лежить, як розігрівати сніданок тощо).

5. Виконання рішення, перевірка.